ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. II

1938

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

8-ий РІК ВИДАННЯ

ЗМІСТ

11 (92)-го числа за листопад 1938. р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1.80 зол., подвійне 2.50 зол.

WYDAJE WYDAWN. KOOP. „META“. LWÓW, UL. JAPOŃSKA 7/II. REDAKTOR PETRO ISAJIW. DRUKARNIA NAUK. TOW. IM. SZEWCZENKI WE LWOWIE, CZARNIECKIEGO 27. TEL. 253-57.

ВИДАЄ ВИДАВН. КООП. „МЕТА“. РЕДАКТОР ПЕТРО ІСАЇВ. ДРУКАРНЯ НАУК. Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ, ЧАРНЕЦЬКОГО 26. ТЕЛ. 253-57.

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 294-56. ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНКУ 117.

Юрій Липа

*
**

Знак цей рунічний завис над народом міцним, важкостопим
Всу́переч Азії жа́ху і всупереч зру́чній Европі.
Горнами чорними воль розпаляється знак цей,
І все страшніший, величний, огненний, палючий
Сходить над краєм, як дивна планета. Навкруг
Юрби сусідів дрижать. Найстрашніше для них: чи він стопить,
Чи перетопить в землі цій руду на метаь?
І от поволі зростають міста, як хотіння, як гордість,
Поволі тужавіють села, з містами поєднані міццю,
Тя́жке багатство і послух вбирають цей край.
Ось він зіпнявся у ритмі. Ось ідуть,
і я чую їх кроки.

*
**

За́що боротись, у чому великість народу?
Може за це умирать, за будівлі в марму́рі?
Може за та́нці й пісні, чи зручні мальовила?
Му́дрі системи до праці, чи ма́рші стрункі?

Де та великість народу: чи в по́сувах війська,
В вірнім триванню жінок, чи в дитячому сміху?
В ва́жкій аскезі учених, у гарті відкривців?
Чи в одиницях, чи в юрбах, чи в ґеніях, де?

Все це, — промовила Мудрість, — є ва́жне, та мало,
Все, що — напружене й скромне, все — в ласці у Бога,
Але найбільше добро, це — зростання Людини,
В вашім народі зростання Людини зусиллям людей.

*
**

Тю́рми і голод, нещастя, убивства й помо́ри
Шли нам Найвищий, бичуй нас, — нам певне потреба
Раз покоритися волі небес і молитись,
Раз у нужденність тілесности вчутись і впасти,
Тве́рдеє серце скруши́ти й наново почати

Ще раз, ще більш так, як досі такого не було,
Більш, як гетьманства, король чи великі князівства,
Божиїм троном поставити край свій і нарід,
Біль перелить на молитву, що в битві і в мирі триває.

***

Боже, Владарю душ, не дозволь нам у пиху вбирати життя,
Не дозволь у брехливість надуту вбирати сваволю,
Дай тверде́, і спокійне, й послушне словам Твоїм — „я",
Щоб однако приймати і малість, і ве́лич від долі —

Щоб ніколи засліплені рабським бажанням прикрас
Кармазином наказів Твоїх не закрили,
Кожен знак Твій пізнали; а прийдеш востаннє до нас,
Так, як день зустрічає свій захід, — загин свій зустріли!

ТРОЯНДА З ЄРИХОНУ

Моїй Матері.

(В часах, коли Людовик Святий пішов у сьомий хрестоносний похід проти невірних, — на півдні Франції було багато лицарських осель, що їх господарі пішли на війну. Тут оповідь про такий замок, що стоїть над рікою.

Коло вежі замку стоять два вартівники-наємники. Ріка пливе в світанку. Чути пісню рибалки, що вертається з полову).

Пісня рибалки:

— Як дві перлини
В однім намисті
Були ми, кохана!
Як пара квітів
З одного віття
Були ми, кохана!
Як сплетені руки
Людини в молитві
Були ми, кохана!

(Озивається молодий наємник, спершись об галябарду).

Молодий наємник:

— По битві в Нефмустє з бароном де Ґіньї
Останній раз дістав трохи грошей
І поспішив додому з капшуком. Тоді ж
Уздрів я в корчмі „Лебідь"...

Старший наємник *(глузливо перериває):*

...гарну жінку.

Молодий наємник *(гарячково й наївно):*

— Ви знаєте Шарльоту? Чи живе ще,
Чи ще чарує усміхом і співом?

Старший наємник:
— Твою Шарльоту?.. Тисячі Шарльот
Я бачив на віку́ свойому, дурню, —
Чи памятатиму, хто й що вони були,
Чи, яблуко рвучи, про яблуню хто мислить...

Молодий наємник *(не слухаючи його, з запалом):*
— Коли йшла вулицею, вбрана легковійно,
Очей не міг я відірвать від неї,
А потім серця відірвать не міг.

Старший наємник:
— Котячий мявк і песій нюх, і вовчий у́хват,
Оце й любов твоя, мій хлопче.

Молодий наємник:
— Гинув я,
Я честь свою згубив, на хліб батькам не дав,
Щоб забага́нки спо́внити її,
Щоб привязать до себе змінну і розкішну.
Та врешті день прийшов: я був пяни́й,
Вона йшла з другим.

Старший наємник:
— І що сталось?

Молодий наємник:
— Згинув другий.

Старший наємник:
— Потім?

Молодий наємник:
— Потім утікання
І найми до купців, до лицарів дороги.

Старший наємник:
— Тож чим ти хва́лишся? Було лиш мясо й кров.

Молодий наємник:
— Про розкіш мучить спогад день і ніч.

Старший наємник:
— Щеня, соромся говорить про розкіш.
Задиханість масна? Це навіть пес ховає,
Коли з шляхотної породи.

Молодий наємник:
— Що ж є інше?

Старший наємник:
— Є щось гарніш, що муж цінує вище.
Це пристрасть, ушляхотнена на вищість.
Усе, що з мяса в ній, — те стримане душею,
Усе, що чисте в ній, — те світить, знак дає.

Молодий наємник:
— Це може й гарно, та буває рідко.
Та й чи буває?..

Старший наємник:

— До стіни притиснуть
Людську́ істоту нестерпимі болі;
Стоїш тоді, — не можеш відступити,
І заломитися не хочеш, і стремиш, і віриш,
І кличеш сили вищі. Під стіною
Гориш і родишся наново.

Молодий наємник:

— Та стіна?..

Старший наємник:

— І та стіна — постійна близкість смерти.

Молодий наємник *(з жахом):*

— О, це буває рідко, — певне так, як чудо.
(раптом стихає)
Прислу́хаймось, наш вязень — край вікна.
Я ще його не бачив.
(заглядає і озирається здивований)
Таж то — жінка...

Голос жінки:

— Як серце бється, смерти імено́
Повторюю, щоб уже раз прийшла.
У за́мкненій вязниці — замкнена душа,
Об ґрати тіла власного побита,
Благає смерти. Хай прийде́, як кат,
Як кат турецький із шнуром червоним,
Що потаємно і безславно душить.

А може жити? Жити, але як?..
Коли б був той далекий! Хоч би слово...
Коли б був той далекий! Хоч би знак...
Коли б був той далекий хоч приснився,
Як я б жила, як сяяла б життям.

Але нема в мені нічого, — порожнеча.
Ні милосердя, ні жіночости, а просто
Вдаряє в мене зло, нещастя й розпач.
Удари батогів довкола. Кожен день — то бич.
Здається, облетіли з мене мислі листям,
Пожовклим листям, і стою, як камінь.
Стою, і твердо й просто, я — кольонна горя.
(вмовкає)

Молодий наємник:

— Кого ми стереже́мо у цій вежі сірій, —
Ти ж довше тут від мене, певне знаєш?

Старший наємник:

— Марґрафа нашого це — примха.

Молодий наємник:

— Як? Лише примха?

Старший наємник:
— Може більше: здобич.

Молодий наємник:
— Як примха, здобич?

Старший наємник:
— Може більш: любов.
Але мовчи, послухай. Знов вона говорить.

Голос жінки:
— Мені здається, сталась зміна світу, —
На світі все завмерло і затихло,
Лиш я одна — жива.
Одна, що — у неволі
Каміння гострого, що сиплеться в лявині,
Пригнічена усім помірно віддихає,
Так плитко віддихає у камінній тиші,
І віддих той, то — мій останній віддих.
(вмовкає)

Молодий наємник:
— Поглянути на неї б я хотів,
Поглянути і помогти цій жінці.

Старший наємник:
— Кажу тобі, як ста́рший, — не чіпляй.
Любов чужа чужому, то — отрута,
То за́грава, що спалює і душить.
Нехай закохані самі у ній живуть.
То як призначення чуже, — втікай від нього.

Молодий наємник:
— Я хочу їй служити, помогти.

Старший наємник *(знеохочено):*
— Питайся сам! У мене голос хриплий.
Тебе охочіш жінка буде слухать.

Молодий наємник *(звертається до ґрат вікна):*
— Високородна пані, що — в вязниці,
Скажи, як помогти, як поміч дати
В твойому смутку. Співчуття...

Голос жінки:
— Мовчи,
Мовчи, наємнику! О ні, не з співчуття,

З мого наказу промовляй мені!
Відповідай, чи ма́рграф Тіонвіль,
Сусід наш, що підступно захопив
Оцей наш замок, чи ще має силу?

Молодий наємник:
— Ще має силу, пані.

Голос жінки:

— Ще не край терпінь!
Тепер мене послухай цілим серцем,
Чи ти не чув про графа Моріньоля,
Де він тепер є, муж шляхотний мій?
Чи повернувсь з походу на невірних?
Чи ранений, чи хворий? Чи хоч вістку,
Хоч найдрібнішу ти про нього чув?
Не заховай від мене, коли й смерть
Його зустріла, бо тоді б ще легше
Мені було б життя зага́дку розвязати.

Молодий наемник:
— О пані найясніша, хай святиться вірність!
І на очах у мене сльози, та не знаю,
Чи муж живий твій ще, і де він, що з ним?..
Глухі — шляхи, не стугонять вістями.
(все з більшим поривом)

А може я б поміг тобі втекти?
Своїм плащем усю тебе накрию,
Переведу стежками, потім дам коня...

Голос жінки:
— Мовчи, наемнику. Ніколи пані замку
Свойо́го замку не покине втеком.
Хай умиратиму тут, на гнилій соломі,
Мій муж пізніш пізнає, що у скалах
Сво́го гнізда не кинула орлиця.
Ти сторожем — тут? То ж виконуй службу.

(Вмовкає. У вранішній імлі чути тупоти копит: відїздять і зсідають з коней маркграф, тюремник і чернець. Наемники відходять).

Марграф *(до ченця):*
— Тут, отче, матимеш бага́то до роботи, —
Погрожуй жінці муками і пеклом,
Понижуй в ній нечисту бунтівничість,
На низькість справ її земни́х показуй
І гни, заламуй...

Чернець *(з суворістю):*
— Хай не жде пощади!
Бо що є світ і що ти в нім людина?
Ти тільки тля земна́ і більш нічого.
Там, де — тепло́ й пожива, — квітнеш, пнешся,
Де сонце па́лить, — гинеш, де гремить — тремтиш,
Де жах — там кви́лиш, а де смерть — ридаєш,
А завжди — тля, не більш....
(з поривом)

Піду, зламаю жінку;
Хай перед Богом схилиться покірна,
Хай квилить тіло в ній, — я вирву душу.

Маркграф:

— Катуй їй пиху, отче, словом безпощадним,
Кат катував їй тіло, — разом може
Зало́мите її, — хай падає додолу.

Чернець *(раптом вражений зупиняється на сходах):*

— Ти не гово́риш так, як христія́нин...
Твій голос дивно заламався, пане,
Він ненави́стю й пімстою лунає?
Там — ти казав: — повія?.. Чом же так дрижиш?
У прагненню зламать її... *(до тюремника)*
Ти, кате,
На хрест оцей скажи мені: хто там?
Я ж лиш чернець мандрівний, що ще тут не був.

Тюремник *(зляканий):*

— Там є Марія, пані Моріньоль.

Чернець:

— Та, що про неї скрізь оповідають,
Що вже пісні співають і баляди,
Та замкнена, що мужа жде і вірить,
Що не злякалася зрадливого сусіда...
(до маргграфа)
І ти воюєш далі ошуканством.

Маргграф *(в гніві):*

— Замовкни, гайвороне!

Чернець:

— О, зрадливо
Ти розпочав цю гру і в ній загинеш,
Розтоптаний...

Маргграф *(забиває його стилєтом):*

— Ні, ти загинеш, ченче,
Скоріш від мене і моїх учинків.
Що хва́лиш чесноту і ганиш нечесноти?
Де тільки тіло лю́дське, там є бруд,
Де — жінка і мужчина, там — розпуста.

Тюремник:

— Даремно вбив його ти, пане. Бог все бачить.

Маргграф *(задумливо):*

— А може і даремно. Бо яка ж між нами
Є різниця, тюремнику?.. Обоє:
І він, і я нена́видимо тіло.
Лиш він його злякався і забив в собі,
А я вбиваю іграшки тілесні
Презирством зацікавленим. Геракль,
В колисці бавлючися, задушив гадюки,
За мною ж від дитинства дві змії повзуть, —
Насильство і любашність. Як приємно

Їх пружні спльоти чуть довкола себе,
Їх язиків зміїних шепоти ловить.
Вони мені нашептують дороги
Над у́рвищами лю́дських існувань; —
І то цікаве є так жить у небезпеці,
І все ж не ра́неним із засідок виходить.
(задумливо)
Щоправда, знаю я, на всі злочинні дії
Зближається розплата. Може й так.
Але життя жилося, як хотілось...

(Сурми чути здалеку, крики юрб, стуготіння доріг від кінських копит).

Тюремник *(зляканий):*
— Вони вернулися з походу.

Маргграф:
— Бачу й чую.

Тюремник:
— Наш найясніший пан, король Людовик,
Я чув, прибув недавно. Разом з ним
Вернувся й пан цих дібр.

Маргграф:
— Чи ж пан?
Тим часом я тут пан і власник.

Тюремник:
— Ні, вже не ти. Прислухайся уважно,
То крики радости й вітання графа,
То збройні люди з ним на конях, пане,
Ти можеш ще втікти. Схились і попід плотом...

Маргграф *(перериває):*
— Я не втічу, слуго́, утеча — шлях рабів.
Своє призначення сам сіяв, сам зіжну...
Так, добре — я впаду́. Та перед тим стру́сну вас
Іще одним довершенням зухвалим.
Граф повертається до жінки. О, він часто
До неї зда́леку листи й дарунки слав,
Я нищив все, — нічого не дістала.
Вже третій рік відітнена від світу
Катована й самотня жде, що прийде
По неї граф і визволить, і знов
Любовю стане світ для неї. *(зо сміхом)*
Ждеш даремно!
(до тюремника, обнажуючи меч)
Зламай замо́к і двері. Хай тут стане й жде
Відда́на, вірна й чиста пані замку.
Он близько військо графа. Певне він
За хвилю буде тут, щоб привітать жону,

Та привітає лиш бездушне тіло.
Швидче!

(Здалеку видно військо і почот графа, а тюремник відмикає двері тюрми).

Маркграф:
— Виходьте, пані, то є визвіл твій.
І день і ніч катована без жалю,
У вірності своїй ти заслужила
На привітання шанобли́ве, майже
Самої короле́ви привітання. Досі
Ми розмовляли в пітьмі. Що ж тепер
У світлі спробуєм...

(Жінка виходить на поріг вежі на горі — і стає майже осліплена сонцем. Здивовано придивляється до неї маркграф).

— О, пані, де ж поділась
Твоя урода дивна, му́зика небес,
Що у тобі і грала, і сміялась?
І як пізнать тепер графиню Моріньоль
В цих косах сивих і померхлім зорі?

Жінка:
— Чого ж ти хочеш, кате, ще? Чом кличеш?
Чи врешті буде смерть благословенна?

Маркграф *(у жорстокій радости):*
— І голос твій не має більше срібла,
Що розкидала ти колись довкола себе.
(ховає меч до піхви)
Ні, ти не згинеш, пощо? Буде ліпша помста:
Покажешся йому бридка й негарна,
Тоді нехай пізнає він любов
В лиці твоїм і тілі.
(згірдливо)
Хай пізнає душу...
О, то, жінки, прокляття ваше — вигляд ваш.
Ми вас не бачим, бачим тіла поваб,
Інакше не повірили б в любов.
О, то прокляття ваше —ваші милі маски,
Хода́ воздушна, очі, що зоріють,
І радість відтінів і гра солодка ліній.
А хто ж за ними бачить душу і наказ,
Що вищий є від жінки і мужчини...
Так, королево, привітай вибра́нця, —
Чи ж він твій скарб пізнає у вереті?

Жінка:
— Ти сам згадав, жорстокий, про наказ,
Наказ єднать дві правди: мужеську й жіночу.
Не усміхайся згірдливо, — послухай!
Ми, всі жінки, ми маєм власну правду,

І тремтячи стае́мо серед правд
Несправедливих, гострих правд мужчини.
Хоч наші — глибші, і від тих — тривальші.
У нас є зріст, у них є скок і зміна,
Та творим в одності. Твір — це ми ра́зом.
Зви це, як хочеш. Зви: любов, чи пристрасть,
Чи вічне пізнавання, це вже все одно́!
Ти ж памятай, ці правди ра́зом — зміст,
Оби́двi разом — це наказ, це — Боже!

Маркграф *(з кпинами):*
— Чи ж Бог є в цьому?

Жінка:
— Жду я і мовчу.

(Сурми сурмлять і ось до жінки на сходах вежі, до маркграфа, тюремника і наємників оподалік зближається із почотом граф. Він шукає очима).

Граф:
— Де ти, моя дружино?

Маркграф:
— Ось жде тебе, поглянь.

Граф:
— То не вона. Її у сні я бачив
З очима, що як світло. Очі ж цеї — тьма.

Жінка:
— Я може виплакала очі?

Граф:
— Голос
Теж незнайомий, шо́рсткий; той був ніжний.

Жінка:
— Він може в зойках загубився?

Граф *(в відчаю):*
— Боже,
Як пізнаватиму, мій зір не пізнає́?

Жінка:
І я молюся: Боже, Боже, зглянься...

(Довкола німує юрба і військо. Під вежею злісно усміхається маркграф).

Граф *(виймає зза пазухи сіру грудочку):*
— Ось, що я мав з собою для дружини,
Коли блукав в пустині і змагався
Із ворогом, зневірою й самумом.
Це є троянда, квіт чудесний Півдня.
Троянда з Єрихону — то її імя.
Вона суха і сіра, коли ж візьме хто

До рук і гляне, повен віри,
І серцем чистим гляне, — зацвіте
Закучеря́виться троянда пелюстка́ми.

(Виходить на сходи і тут у сонці передає її, схилившись, дрижачий, півсліпий, із загаслим лицем жінці. І чи то на його кроки, чи на його голос, чи то від доторку його пальців, — вона випростовується. Вона сама, як квіт, закроплений дощем по суші. Вона стає стрункіша, шовковішими, темнішими робляться її коси, світлішає її лице, червоніють уста, лагідно наливається запашним теплом її тіло, врешті очі знов світяться медовим, внутрішнім світлом, вона бачить усіх і свого дружину. Вона говорить, але ще хриплим голосом):

— О, віро, поможи мені!
(і вже дзвінко говорить далі)
О, віро, віро, віро!

(Сльози капають з її очей на її долоні, на суху грудку на її долонях. І — ось величавий, білосрібний квіт вилонюється із сірої грудки).

Ж і н к а:
— Глянь, у руках моїх цвіте твоя троянда,
Що ти носив на серцю, князю мій і пане.
Її я серцем власним розповила,
Вона цвіте між нами, ніби знак:
Чи пізнаєш свою другиню?

Г р а ф *(бере її за руки):*
— Вірю.
Це ти, довічно зеднана зо мною
Законом лю́дським і законом Божим.
Ось знов ми стоїмо, як середина світу,
І знов я сильний, і знову гарна ти,
І знову — Ми. Ми — знак і зміст життя.
(до слуг, показуючи на маркграфа)
А зрадник цей, цей зрадник Божих правд
Має загинуть, так як гине в полю
Полин і ку́кіль у жнива́ веселі.
Зітніть, спаліть, розвійте і забудьте!
(Слуги забирають маркграфа)
Тепер вернувсь до вас я. Справедливість
Знов хай кермує вашими ділами.
Покличте судіїв, хай судять. У собі ж
Шукайте правд відвічних так, як я й дружина.
І будьте вірні. Бог поможе вам.

(і тут кінець леґенді про Троянду з Єрихону).

Ірина Гузар-Монцібовичева

ЗАБУТІ ДНІ

— Любов підносить людину на незнані їй висоти, вона ублагороднює душу і робить її милосердною — так продовжував свою мову пан Андрій Деканський. Його обличчя було вже немолоде, волосся неодною срібною ниткою перетkане, але з його блискучих очей виглядала ще молодість. В кімнаті лягла на хвилю тишина, тільки годинник вистукував далі свій такт.

— Ліпше не говоріть нічого більше на цю тему, мій приятелю! — промовила нараз його співбесідниця, пані Марія Багатій. — Любов без відзвуку розбиває часто людину...

— Або й дає змогу застановитися над собою, себто удосконалити себе — перервав пан Андрій. Пані Марта, що сиділа досі з усмішкою випростована напроти нього, зробила нетерпеливий знак рукою:

— Ліпше не порушувати тієї квестії далі; кожний має свій погляд.

Пан Андрій зідхнув і зрезеґновано намагався надати мові інший напрям. На іншу дорогу не зійшов, коли запитався:

— Що думаєте про Мороновича, що старається за руку Вашої дочки Рені? Думаю, з них буде гарна пара і навесні поїдуть собі в гори.

— Може й так. Але покищо падає сніг і далеко до весни.

На перший погляд здавалося б, що пан Андрій забагато допитується. Однак коли зважити, що він знав панію Марту ще від своїх студентських часів, що обожав в ній мудру жінку, бо таку одну на мільйон знайти годі — думав — то можна б виправдати його цікавість. Дивлячись на неї, що досить добре трималася і перетягнула поза межу молодости своєї поваби, подумав: „Ця жінка добре держиться, як звичайно ті жінки, що не зазнали ані пристрастей ані конфліктів в своїй душі". Глибокий жаль відчував колись до цієї жінки, що злегковажила його освідчини та повязала свою долю із долею пана Багатія, краєвого адвоката. Любов пана Андрія з літами перейшла в тиху ввічливість і він нераз служив радою вдові в її фінансових чи педаґоґічних турботах. За своїм чоловіком вона не була щаслива. Одначе ніхто не почув від неї ні словечка нарікання. Люди думали, що немає ліпшого подружжя. Вона була занадто твереза і практична, без зайвих почувань, тому не могла дати свому чоловікові того тепла та сонця, що розгріває серця. Недужого чоловіка пильнувала, ходила коло нього дбайливо. По його смерті заплакала, одначе скоро осушила сльози і почала пильно виховувати свою єдину дочку Реню.

Нераз розквітала в серці пана Андрія надія на нове життя, що в нім неабияку ролю грала пані Марта. Та вона не дала їй розвинутися — одне її слово — і всі надії вянули, неначе квіти під подувом морозу.

— Не думаєте, щоб я на старість мала ще які проекти. Як смішно дивитися на стару закохану жінку! Правда, ви не Фаон, Сафоною все ж таки не хочу бути. Волію спокійно вмерти, ніж кинутися зо скали.

Пан Андрій насуплювався звичайно на кілька днів, однак переболівши таку або іншу іронічну замітку, вертався назад в круг пані Марти. Вона казала тоді:

— Чи не ліпше нам спокійно жити і не докучати собі? Любов робить з людей святих або лицарів — ми хіба ані до одних ані до других не належимо. Пан Андрій, мов в обороні, простягав руку і відповідав звичайно так:

— Досить цих софізматів. Переконувати не вмію.

До таких слів обидвоє згодом призвичаїлися. Вони знали, що вряди-годи вирине така суперечка, та вона ніколи не нарушувала їх душевного спокою. Пан Андрій виглядав собі все однаково округленько, ходив далі на всі премієри в театрі і кіні та далі з притаманним собі спокоєм, спокоєм емеритованого професора, розчитувався в книжках у бібліотеках. Якщо б запитати пана Андрія, де він провів найліпші години свого життя, напевно відповів би: „Тут, в тій кімнаті з улаштованням, що походило з давно минулої доби, де він мав змогу розвивати свою ельоквенцію та ділитися зо своїми думками, він, що був перед людьми замкнений в собі".

Тишу, що спроквола лягала в кімнаті, перервала пані Марта:

— Чи ви бачили нині Мороновича? Чи прийде сьогодні ввечері на баль?

— Чи прийде? — майже скрикнув пан Андрій счудовано. — Він захоплений панною Ренею!

— Захоплений, кажете? Нічого я не мала б проти цього.

— Думаю, що ліпшого зятя не можна собі бажати.

— І Реня так думає — закінчила розмову пані Марта.

Згідно зо своєю вдачею виховувала пані Марта доньку за своєрідним ідеалом. Вона, що була ворогом сантиментальностей і еґзальтацій, викорінювала найслабші їх проблиски в дочки. Говорила: „Пощо давати душі на життєву дорогу прикрий баляст надмірних почувань, захоплень, коли й так треба їх по дорозі викинути, щоб легше пройти життєвий шлях без ніяких розчарувань". Такі засади зовсім некорисно оформили душу молодої дівчини, зробили її поверховною і забрали їй почування і пошанування величі, що надзвичайно важне для поглиблення людського серця. Ренині строї, що вміли підкреслити її красу, та життєрадісна її поява причаровувала всіх. Тільки що була по матурі та вдавала, що з запалом студіює фармацію, може навіть хотіла її скінчити. Нераз призадумувалася, чи не ліпше кинути науку та вийти заміж, одначе відчувала, що її посаг не малу ролю грає для тих, що до неї залицялися. Ніхто їй досі не подобався так дуже, зрештою сама не вкладала ніде своїх почувань, трактувала все легко, з самозрозумілим еґоїзмом. Реня вже мала кілька

фліртів за собою, коли зявився на її життєвій дорозі Олесь Моронович. „Він зробить карєру" — казали про нього.

Він мав за собою молодість повну праці і зусиль. Тепер втішався славою доброго лікаря. Нераз люди жалували його, ще коли був студентом, перед батьком, що жив у своїм хуторі на Поліссі. „Чи не жаль вам одинака, він аж змарнів, бо так працює?" На це батько відповідав: „Я вже старий і маю досвід. Нації і собі поможе тільки працею та здобуде задовілля, конечне для щастя людини". Олесь розумів батькові слова. Рік за роком вертався багатіший на знання. Тоді мати відживала, батько неначе молоднів і його вітали якби прийшов із засвітів. Скінчивши студії, осів вдома, розвів лікарську практику; хотів показати, чого навчився, хотів дати приклад невпинної праці. Нераз зневірювався, коли стояв безсильно при смертній постелі. Тоді його наука здавалася йому чистою теорією. Тяжкою скалою придавлювали його серце нерадісні нужденні відносини серед людей довкруги нього. Тіні щораз більше закривали його душу. Він чувся покривджений, змарнований. Такими настроями гнобив нераз своє довкілля, а коли одружився, то теж і свою ніжну, трохи несміливу жінку. Він одружився з нею, бо так бажали собі його батьки. Вона виховувалася в них від малої сироти. „Як з ранка, так до останка" — ці слова сповнилися на ній. Як тихо жила, так тихо померла. Залишилась по ній дитинка. Згодом помер і батько. Мати виховувала дитину. Однак він не хотів далі терпіти тих душних обставин; перенісся до міста і згодом став там високоціненим лікарем.

Його знання та майно виробили йому почесне місце серед громадян. Їхні сальони, що стояли перед ним відхилені, не манили його, ані забави, ані врешті пані, що бачили в нім доброго, бо маєтного, для себе майбутнього чоловіка. Інколи пригадував собі серед гамірного міського життя маму та свою дитину і посилав дещо зо своїх доходів. Так плило його життя, мов ріка крізь пусті піскові поля, аж тут зявилася Реня і одним усміхом перемінила все довкруги в різнобарвний запашній цвітник. Те, що його все разило, коли жінки йому накидували свою симпатію, саме це подобалося йому в Рені. „Вона така молода та наївна, не потрапить удавати" — боронив її несвідомо.

Останній і водночас найбільший баль цьогорічного карнавалу добігав до кінця. Пані Марта приглядалася, як її дочка бавилася. Її сереце наповнялося матірною гордістю, бо Реня не просиділа ні одного танку. Тепер вже світає, час додому. Вона зійшла на діл, сіла на кріслі під дзеркалом і дивилася за дочкою. Замість Рені зявився Моронович і переказав прохання від панни Рені, щоб мама ще зістала на часок, зрештою і він сам від себе просить дозволу. Пані Марта вказала йому коло себе місце. Розмова крутилася спершу коло байдужих тем, вкінці вона зійшла зручно на особисті теми. Пані Марта сердечно випитувалася про маму, хотіла знати, як ховається його дитина і чи до нього подібна.

— Довго я вже там не був. Мої пацієнти не дають мені поїхати на Полісся, я все зайнятий — говорив, неначе себе виправдуючи. Згодом додав: — Чи до мене дитина подібна? — годі на це відповісти, ще за мала.

— Кожна дитина є від самого початку індивідуальністю сама для себе.

— Може — відповів розсіяно. Його увага звернулася на щось інше. Якраз перетанцьовувала Реня біля них. Вона неначе плила по паркетах при звуках якогось модного танґа. Заздрість стиснула його серце і його очі гарячо заблисли. Гарячі погляди, якими обкинув Реню і байдужий тон, що ним говорив про свою дитину, вразив панію Марту. Як кожній безкритичній мамі, заімпонувало їй те, що для Рені готов забути все. Але її практичний розум взяв верх і вона подумала: „Не знаю, чи можна з таким чоловіком будувати свою майбутність, коли він так легко забуває своє найрідніше — свою дитину. Цікава я, де його душа запустила коріння. Є в нім щось неначе незавершене. Але що я буду фільософувати? Найважніше те, що Реню найбільше кохатиме". Слова „пані вибирають" перебили її роздумування. Вона глянула на обличчя Мороновича, що тужно мірив віддаль між собою і Ренею. Її ж тим часом обступили адоратори. Одначе вона перетяла їх колесо і спокійно, без поспіху, йшла до них. Він зірвався, очі його засіяли радісно. Вмить закрутилися вальсовим темпом. То тут то там замаяла Ренина блакитна сукня, блищав її срібний поясок. На її чолі розіллявся мирний супокій, ясні очі дивилися, як все, рівнодушно.

Пані Марта, глянувши на лице доньки, подумала: „Можу бути спокійна, Реня не розвезе його завеликою любовю, як це зробила перша жінка".

Її міркування перебила висока, старша пані, що, поправляючи свій сивий, заондульований волос перед дзеркалом, простягнула одночасно руку до неї і промовила:

— Він танцює! Ніколи досі цього не робив.

— А, пані Снидовська! Ми ще не мали змоги сьогодні порозмовляти.

— Ми вже старі і годі нам танцювати, то поговорім бодай. — При тих словах глянула бистро на пані Марту, якби відчула, що зробила їй прикрість, зачислюючи її до старих. Покотилася між ними розмова про людей, що були на салі; про своїх дітей оповідали найдовше.

— Я за свою Реню спокійна, вона нічого такого не зробить, чого я не знала б — хвалилася пані Марта. Пані Снидовська поправила окуляри й іронічно посміхнулася, при чім її гострий ніс став ще гостріший.

— Однак... не можна бути певною. Часто нас наші діти покидають, коли ми найменше того сподіємося. Моя донька, як пані знають, учителька, свято мені прирікала, що не вийде заміж за свого товариша по фаху, тому що я собі цього не бажаю.

Я преспокійно сиджу вдома, аж тут лист. Я глянула — то донька писала, що вже по їхнім шлюбі.

— Я чула про це. Що ж — сумно.

— Так, так роблять теперішні діти. Все рішають поза плечима батьків, а опісля вдають, що то батьки на це або інше дозволили.

— О, що до Рені, я певна! — промовила пані Марта.

— То не затаюйте в такому разі, що незабаром поклониться вам молода пара, Реня і Моронович, кажучи »Благослови нас, мамо, на дальше життя«.

— О, пані, не відпекуйтеся — кликнула пані Снидовська, коли пані Марта хотіла заперечити. Вона не дала їй прийти до слова, бо побачила свого сина. — О, мій син, Ромко, він шукає за мною! Вибачайте, піду з ним трохи до буфету.

— Що то за мамин синок, той Ромко! Ані крок без мами. То вже Моронович інший — подумала пані Марта.

Моронович прийшов з Ренею до неї:

— Ось ваша дочка, ласкава пані. Панна Реня казала, що мусить відшукати свою мамцю, бо довше не може лишитися.

— Так. Час додому — звернулася пані Марта до Рені. І вони обидві в супроводі Мороновича залишили салю.

Всідаючи до авта, сповнила пані Марта прохання Мороновича і дала йому дозвіл другого дня відвідати їх.

Моронович не вернувся вже на балеву салю. Він пішов до шатні по своє футро і пішки помандрував додому. Кортіло його пройтися крізь снігом покриті вулиці серед тихої ночі. Холодний подув відсвіжив його і він приспішив кроки. Як свобідно й легко себе почував! Реня йому ввижалася, як вона стояла перед ним, запрошуючи до танку. І на згадку її свіжого обличчя та синіх, трохи зухвалих очей йому здавалося, що збудилися в нім незнані йому досі добрі прикмети, які занесуть його до незнаних висот. Він пробудився неначе з якогось одноманітного сну. „Це щастя, це любов!" — радів. — Що він досі уважав за зміст свойого життя? Осягнути такі цілі, що так само добре осягали тисячі інших. Що це любов, він досі не знав. Від дитини всі його обожали і він приймав всі докази любови, також від своєї жінки, як щось самозрозуміле. По смерті жінки було, правда, багато таких, що охоче вийшли б за нього заміж, але він надто добре відчував крізь флірт удавані почування на зимно. Така жінка не може дати щастя, вона може бути хіба тільки забавкою. А тепер — тепер сталося якесь божеське чудо; його душа збудилася і гарячі почування загорнули його, мов лява. Ця гарна істота, Реня, що він її держав в обіймах, розбудила його... Несамохіть пройшла тінню згадка про його покійну жінку. Але що значить минувшина супроти щасливої теперішности та гарно змальованої майбутности? Що було, те й минуло! Померлі хай з Богом спочивають, живі дають щастя й силу!

Наступного дня в 11. годині вранці задзвонив Моронович до помешкання пані Марти. Зо свойого вікна, що виходило на

дорогу, побачила Реня Мороновича, як він зблизився до брами. Певно він тепер сидить у вітальні і просить в мами її руки, так, як вони вчора умовилися. Пів мінути надуми, як велить добрий тон, і мама може тепер каже: „Я долю своєї дочки даю вам під опіку...” Вона заметушилась і приступила назад до вікна. Одноманітно падав сніг. Вона подумала: „Коли не сніг, а білий квіт засипле дерева, буду я вже пані Мороновичева. Поїду з ним кудись далеко, може в гори; всі люди будуть мною цікавитися. І бути від нікого незалежною!” Її уява вичаровувала принадні картини. Дивно, що Моронович в її візіях грав чи не останню ролю. Виринув перед нею його родинний дім на Поліссі — він з такою живістю оповідав їй про нього. Трохи не мило торкнув її спогад, що у нього є дитина. Але що їй до неї, на це є його мама. Зрештою поїде на те Полісся тільки з візитою, але там бути постійно? Рішуче ні! Вона молода, хоче ясніти в товаристві. Взимку буде в місті, влітку в купелевих місцевинах. Ні, свого життя вона не змарнує!

„Щось довго триває розмова!” — зідхнула. „Мама готова не згодитися” — промайнула думка. Але зараз заспокоїлася, як пригадала собі ласкаві мамині слова про Мороновича. Відвернулася від вікна і пройшла через кімнату. Поправила свою зачіску перед дзеркалом, скорими рухами гребеня упорядкувала коротко обстрижене волосся. Не вспіла пушком перетерти лице, коли почула мамин голос: „Реню!”

Мерщій побігла до вітальні. Мама сиділа на обведенім зеленим плюшом фотелі, звернена до дверей. Її обличчя легко зарумянилось, що свідчило про хвилювання в розмові. Моронович приступив зворушений до молодої дівчини. Був блідий, а уста його неначе дрижали.

— Мама згодилася, панно Реню, Реню. Але весілля має бути аж навесні.

Реня зморщила брови і спитала тихо, але рішуче:

— А як ви хочете?

— Я рад би, якнайскоріше, однак мама каже, що придане шити конечно, хоча переконую, що це маловажна річ супроти нашої любови; чи не так?

Він говорив скоро. Вона відступила на крок, счудована гарячими почуваннями, які, здавалось, він намагався опанувати. Його очі говорили: „Скажи, чи Ти також так відчуваєш, як я?” Реня збентежена спустила очі. Він її зле зрозумів. Її збентеження пояснював на свою користь. Мама її відгадала; вона встала і торкнулася його рамени.

— Ви все ще дитина, нічого не треба приспішувати! Але коли ви обидвоє згідні, щоб приспішити шлюб, то побирайтеся, скоро будуть готові найважніші речі.

Хтось задзвонив і пані Марта вийшла. Він промовив:

— Я люблю вперше, ви мене, Реню, перетворили, я сам себе не пізнаю!

— Коли б тільки на добре вийшла вам ця ваша зміна.

— Я зробився послушний і уступливий. І це чудо ви спричинили!

Він пригорнув її до себе, на хвилину спочила її голова на його грудях. Та скоро вона зручно виховзнулася з його обійм. Він трохи збентежився і подумав: „Вона ще молода і скромна, як я міг її так перестрашити!" Здогад його не був правдивий. Реня відчула, що вона його обманює. Але цей свій відрух вона скоро перемогла згідно зо своєю легкодушністю. Посміхнулася до нього трохи визиваюче і промовила:

— Пане Олесю, я ще не призвичаєна, що ви мій суджений.

Моронович щодня проводив бодай годинку в домі панства Багатіїв. Все знайшов хвильку часу серед навалу праці, щоб побачити Реню. Йому підхліблювало, що вона тільки його бачила, тільки ним займалася. Слухала його пильно і присвоювала собі його осуди. Згодом загніздився в його душі страшний сумнів, чи за її лагідністю не криється холод. Веселість в її поведінці, що йому спершу так подобалася, почала його дратувати; він догадувався нещирости, захованої за нею.

Одного разу прийшов скоріш, як звичайно. Реня ще не вернулася з викладів. Він сидів при столику і оглядав книжки. Коли увійшла Реня, він сказав:

— Реню, як можна таке гидке читати? Такі книжки не ушляхетнюють; вони затерають ті внутрішні цінноці, як чистоту, доброту, лагідність, що їх відблиск так рідко можна знайти на нинішніх дівочих обличчях.

Реня підвела до нього сердито усміхнені очі і відповіла:

— Чи ми жінки маємо вдавати невинних, неусвідомлених, бо вам, мужчинам, так хочеться? Щодо мене, то я не хочу в своїм житті нудитися, я хочу уживати.

Він зачудовано глянув на неї, бо не сподівався таких слів.

— Кожна майже панна терпить на психозу „ґірльс" і має її мрії та аспірації. В культ забави вкладає цілу свою внутрішню істоту. Але, Реню, ти інакша, правда, що йнакша, ти тільки жартуєш?

Вона стояла проти нього, руки на бедрах, голова піднесена, пасмо волосся задирливо хиталося над чолом, лице з пересердя легко зарум'янилося. Однак себе перемогла.

— Я не люблю ніякого фільософування, а ще менше менторства.

Моронович був під час свого сьогоднішнього побуту огірчений. Коли пішов, мучили його різні супротивні враження. Взяли верх голоси, що промовляли за Ренею. „Як я міг до неї так шорстко обізватися? Вона ще молода і сама не знає, що говорить".

Другого дня, як скоро міг, пішов до неї. Вже здалеку почув звуки якогось модного танґа, що привітали його при вході до сальонику. Реня зірвалася від пяніна на його вид та привітала його, усміхнена і приязна. „Вона не памятає йому прикрих слів, вона не гнівається!" Його огорнуло знову те тепле почування до неї.

— Прости мені, Реню, те, що було вчора...

— Не маю чого гніватися — посміхнулася.

— Чи це скоре прощення випливає з милосердя, чи з байдужости?

— О, ви непоправні — сказала, прижмурюючи очі. — Не вірите? Як можете говорити про байдужість?

— Я знаю, що ви годитеся стати моєю жінкою, однак питаю вас, мушу питати, Реню: чи ви мене любите? Чи ви відчуваєте, що ніякий мужчина, крім мене, не може бути вашим чоловіком? Чи моє щастя це ваше найвище бажання, бо моєю ціллю в житті буде бачити вас щасливою.

Реня не могла видержати його погляду, що спочивав на ній благально й водночас рішуче; вона відвернула лице. Він стиснув її руку і щось грізного зазвучало з його слів.

— Чесність жінки проявляється, коли вона потрапить мужчині рішуче відмовити своєї руки, коли його не любить. Флірт — легкодушний, коротко тривалий, згори передбачує невірність. Виграє та сторона, що вміє холодно калькулювати. Програє, хто не вміє вирвати з серця правди, вірности, тривалости почувань!

— О, знову менторство — промовила з виразом покривдженої.

— Реню! — почав лагідно — коли б ви мене не любили, ми обидвоє були б нещасливі!

Її обличчя поблідло, однак вираз впертости і спокою не сходив з нього. Він завагався, може він її кривдить? Чи він не мусить їй видаватися еґоїстом і зарозумілим? З проханням у голосі промовив.

— Чи ви ще далі кажете »так«? Чи любиш мене, Реню?

— Кажу »так« — відповіла з чаруючим усміхом.

— Я твій, Реню — схилився і обняв її.

Від того дня Моронович неначе сам з собою помирився. Він оминав критики та менторського тону; хотів вжитися в душу Рені і віддався життєрадісній атмосфері, що панувала в їх домі. Реня все сумне і неприємне відсувала від себе, не хотіла про те навіть говорити. Це бачив Моронович і казав собі: „Вона щаслива, весела, пощо я маю їй заколочувати спокій примарами, життєвими труднощами. Ще досить скоро про те дізнається!”

Одного дня привітала його Реня з усміхом.

— Знаєте, у мами є тепер пані Р., знана наша діячка. Що хвилини на що іншого збирає. Як влізе їй щось у голову, то другим не дасть спокою. Тому, що вона уважає за своє єдине щастя дитячі оселі, то ніхто не сміє, крім тієї одної думки, мати іншу!

Немило вражений, не міг нічого іншого сказати, як: „Але Реню!” В її словах пізнав подібні до своїх власних, сказаних колись до своєї першої жінки. Вона його просила: „Ми повинні по змозі помагати людям, просвітити їх. Чи ж наші поліщуки мають тільки з дня на день жити і навіть не знати, ким вони?” Жінці

йшло тоді про гроші на будову читальні. Він її тоді коротко позбувся і вона, як все, терпелива, без слова відійшла. Бідна Марка.

Нечутно пересунулася поміж ними тінь померлої і неначе закрила на мить красу Рені, але тільки на хвилю, бо тінь розплилася і перед ним переможно стояла гарна, життєрадісна, люба Реня. Вона відчувала, що має над Мороновичом владу і їй хотілось нею користуватися. Виконувала ту владу з такою примильністю і кокетерією, що він їй нічого не міг відмовити і нераз говорив:

— Хотів би я бути королевичем з байки, щоб могти чуда для вас творити!

Реня пізнала, що він не належить до мужчин, яким імпонують легкоприступні модні дівчата, ані цинічні, що для них життя не має ніяких таємниць, ані врешті ті, що свобідно в мові порушують дразливі квестії, узброєні псевдонауковими гаслами. Реня хотіла такою назверх бути, яку він бажав бачити. Та вона була занадто дочкою своєї доби. Вона, на жаль, не належала до тих жінок, що вносять до мужеської культури, повної сили і розмаху, жіночі цінноші, субтельність, рівновагу, що будують життя на вічних, Божих основах. „Жінка христіянка звязується з небом і вкорінюється в землю" — часто думав Моронович.

Поверховне виховання в школі і суха практичність мами зробили з Рені еґоїстку, що не розуміла голоду правди. А що вона була гарна, то стала гордовитою і за одиноку ціль свого життя уважала захоплювати своєю особою, коротко кажучи, бавитися. Що вона колись може бути старою і що таку ролю перестане колись грати, про те навіть не думала. „При нинішнім розвою косметики, старість це провина, занедбання і нетакт" — часто говорила мамі.

Цього всього Моронович в Рені не догадувався. Він брав її легкодушність за веселість, що, як казав, буде йому улекшувати життєвий тягар. (Далі буде).

Юрій Липа

ЧАКЛУН ІЗ ХУТОРА

(Продовження).

V

Страшна незакінченість була в ньому в хвилю його смерти, він не скінчив своєї поеми „Мертві Душі", він не встиг висловити своїх найтаємніших думок. По його смерті над його творами й листами мов би із скиглінням чайки „киги-киги" літає його невисловлена душа. Як оклепали його твори, як, ніби розуміючи, викпили його критики! Здається, що ця людина, для якої її творчість і життя було одністю, зявляється перед нами й говорить:

„Цілком не ґубернія (і не кпини над ґубернією) і не кілька потворних поміщиків, і не те, що їм приписують, є — істотою „Мертвих Душ". Це покищо таємниця, що мала бути нараз, на здивовання всіх, (бо ні одна душа читачів ще не догадалась), розкритися в наступних томах, коли Бог зволить продовжити моє життя. Повторюю вам знову, що це таємниця, і ключ від неї тим часом у душі самого автора". (Л. з 25. VII. 1845).

Щось було іншого в його писаннях від звичайного бажання нагнути мистецькі враження до доктрини. Спробуймо заглянути в глиб Гоголівських писань. Сробуймо видерти таємницю „Мертвих Душ", і взагалі творчости Гоголя! Видерти таємницю Гоголя!

Назовні, перше, що вражає, це солодкавий, запрохувальний тон. Істота того тону — це нещирість. Та сама, що її з прикрістю ствердив *Ап. Ґріґорєв* в Гоголівськім листуванні.

Це насамперед патетичне забарвлення Гоголівських творів молодости, патетика надумана, пиндючлива, що має щось із урочистих прийнять у палаці Трощинського. Щось, що має в собі багато установленого декляматорства, як блиск придворного мундуру, зірок і бинд маґната. Трошки інший її рід, — це патетика позичена, осальоновлена патетика пуританських, козачих дум, нещире повторювання пісень щирих і суворих бардів (напр. дума про полковника Филоненка і Т. Бульбу). Пізніш цей патетичний тон стабілізується, якби однаковіє, входить навіть у щоденне життя особи Гоголя. Це те — „гоголівське захоплення", що його згірдливо згадує *Чіжов* у своїх спогадах.

Це тон ліричний, а одночасно відірваний від дійсности, неглибоко особовий, мельодраматичний („сміх крізь сльози") і сантиментальний. Це драматизовані, але не драматичні вигуки („нудно жити на світі, панове!"), велерічиві, смішні описи („чи ви знаєте українську ніч? ні, ви не знаєте української ночі!"). Це тон провінціональний, загальнодоступний, дуже п о п у л я р н и й. Це — тон провідника, що показує цікаві подробиці в будівлі, чи краєвиді, це — голос ярмаркового виголошувача перед своєю будою, що і не за дуже інтимний, і в міру побуджує зацікавлення глядачів. Може це тон людини, що показує ляльковий театр. Людини, що може убралась крикливо, як любив сам Гоголь, скажім — помаранчеві штани й блакитна камізелька. Цей директор ляльок своїм голосом підкреслює, уяскравлює гру ляльок. Цей тон дуже часто має всі прикмети фразерства. Він, описуючи свою творчість, каже, що в його спокійнім житті „фрази є пригодами" і що взагалі „в світі нема нічого правдивого крім добре зробленої фрази". Своїми плиткими, ліричними інтермедіями створює тло для зустрічей своїх персонажів.

Цілком в іншій площині поставлені персонажі Гоголя. Щоб збудувати їх і їх відносини, притримувався він якнайбільшої р і ч е в о с т и. І в цьому сила його писань. Не дарма плиткі клясифікатори навіть зараховували його ще недавно до реалістів. Річ, предмет, опис подробиці, дрібязку — це найголовніше для Го-

голя. Ще в ранній молодості, в епосі „Вечорів" він наївно повчав приятелів: „Хто здібний мальовничо описати своє помешкання, той може зробитися і вельми визначним письменником". *(Аннєнков)*. Йому до кінця життя буде хотітися, щоб „увесь той дрібязок, що зникає перед очима, раптово добірно засвітився в очі всім. Ось моя головна прикмета, — каже Гоголь далі — що лише до мене належить, і що її дійсно не мають інші письменники". („Вибрані місця"). „Психічна конструкція Гоголя — збирати, перераховувати, катальоґувати — що тільки знайде: речі, слова"...*(Бєлий)* Він працював денно по шіснадцять годин, не спав по ночах, мучився, вишукуючи якесь відповідне слівце, потрібне у подробицю. Він альхемік слів, він творить з них несамовиті міцні амальґами. „Його слівця поставлені якось спеціяльно. Як вони поставлені, — секрет цього знав тільки один Гоголь. „Слівця" у нього — це були якісь безсмертні духи, кожне слівце уміло сказати те, що треба, зробити те, що треба. І як воно залізе під череп читача, — ніякими сталевими щипцями звідти його не витягне. І живе такий „дух"-слівце під черепом і гризе вашу душу, спроваджуючи якийсь шал, поки самі не повторите за Гоголем: — „Темно... Як темно на цьому світі!" *(Розанов)*. Це його найважніший матеріял — реалістичні подробиці, і ним він суґестіонує читачів, і ним він послуговується. „Я ніколи нічого не творив в уяві і не мав тієї здібности. У мене тільки те й випадало добре, що я взяв із дійсности, з даних, що мені знані... Я творив портрет, але творив його на підставі обрахунку, а не уяви. Що більше речей брав я під увагу при цім обрахунку, то імовірніший виходив твір". („Авторська сповідь").

На підставі обрахунку речей давав Гоголь свої людські постаті. Це не були реальні постаті. „Цілком нічого, — пише сучасний дослідник, — з усього свого... калейдоскопу осіб Гоголь на очі ніколи не бачив і не спостерігав. Все сотворив шляхом роздумувань і мистецького комбінування". *(Вєрєсаєв)*.

Тому може ніколи постаті Гоголя не виростають понад нього самого, як то буває у великих письменників, — на них завжди автор дивиться згори. „Уява моя ніколи досі не подарувала мені ані одного визначного характеру". („Авторська сповідь"). Він ніколи й не копіював живих людей, його постаті виростають із комбінацій живих подробиць. Та й його особистий характер не був товариський. „До живого, реального життя його не тягнуло, він соромливо і з обридженням бочився від нього, був небалакучий і неохочий до людей". *(Вєрєсаєв)*. Він давав людей таких, які потрапив витворити з себе — і вони, ці характери, бліді, бліді через контраст до свого будівельного матеріялу, яскравих подробиць. Ці подробиці це, як каже *Бєлий*, надмір багатств", „розкішности", „тропікальні гущавини трав", — але як він творить з них людські постаті?

Приглянься ще ближче персонажам Гоголя. Над цим попрацювало останніми часами багато дослідників: *Ол. Слоним-*

ський, В. Пєрєвєрзєв, В. Розанов, Ейхенбавм, Ґіппіус, Мєрєжковський.

„Звуження дійсности, її спрощення, зубоження“ — на думку Розанова — „це спосіб зарисовування, що найбільш характеризує Гоголя”. Це зубоження особливо яскравіє в описах персонажів. „Це вже не звуження, але покалічення людини в порівнянні з дійсністю”... Розанов блискуче окреслив суть комбінування подробиць у будові Гоголівського героя. Істотою мистецького рисування в Гоголя було добирання до о д н і є ї, сказати б, тематичної риси характеру інших п о д і б н и х рис, що її зміцнюють. Жадної суперечної риси Гоголь при цьому не допускав (в лиці і фіґурі Акакія Акакієвича нема нічого необридливого, в характері нічого — неприбитого).

З залізною консеквенцією будує Гоголь у той спосіб один по однім ґалерію своїх героїв, будує свій „дивний світ хоробливої уяви, де жили кастровані... образи”. *(Розанов).* Це чаклування — давати з якнайреальніших подробиць такі схематичні і фантастичні постаті. Бо тут ці подробиці укладені спеціяльно штучно, відгороджені від світу, і їхня дійсність це здрібніла ірреальна дійсність, „натуралістичний ірреалізм”. *(Ейхенбавм).* В персонажі Гоголя є тільки уосіблення якоїсь риси, почування, чи навіть окремого орґану („Ніс”), як пише *Віноградов.* Головною рисою людей Гоголя була „р и с а з в у ж е н н я і п р и г н о б л е н н я л ю д и н и”.

Ці Плюшкинські, ці Собакевичівські, ці Бульбівські риси, це — штампи, по-діявольськи працьовито зроблені. Профілі, викреслені сталевою голкою на міді. Мистецьку довершеність їх подивляємо ще й досі, а проте не бачимо в них живих людей.

„Вистачить пригадати декілька речень Гоголя, а від сили враження, що здавалося б уже втратило присмак новини, голова починає крутитися... Яке чарування! Яке неймовірне мистецтво! І разом з тим, всупереч ґенієві й майстерству, якось воно йде в нього „обіч”, майже ні на що, майже надаремно, — в порівнянні до Пушкина, чи Толстого... Автор шаліє, марнотравить нечуваний люксус засобів — і все таки життя відходить від нього... Незрозуміло, чому Собакевич чи Ноздрьов, освітлені сяйвом, в натузі тисяч і десятків тисяч свічок, все ж не мають крови в жилах, що її досить є у найменшої толстівської постаті, ледве-ледве зазначеної доторком! І такі всі гоголівські люди. Їхній творець не має відчування різниці між орґанізмом і річчю”. *(Юр. Адамович.* 1936).

Дійсно, ці люди не живуть. Вони — „без життя, від них не пливе світло, в них нема руху, в них нема думки, що була б зародком більшого почування, що могло б розвинутися”. *(Розанов).* Вони не живуть, вони не видають з себе живого світла, вони фосфоризують, облиті якимсь зовнішнім світлом, однаковим для всіх.

Фосфоризують від чого? Може сюжет, може тема надає їм фосфоризацію, імітацію життя?

Ні, кажуть дослідники, сюжет у Гоголя не грає великої ролі. Його постаті „розгортаються на тлі комічної оповіді з грою

слів, смішними словами та виразами, з анекдотами і т. ін." *(Ейхенбавм)*. Справді сюжет у Гоголя це щось неорґанічне. „Гоголь був абсолютно бездарний і не придумував сюжетів. Різні дослідники... в установленні цього факту не мають розбіжних думок" *(Вєрєсаєв)*.

Сюжет це для цього письменника засіб для того, щоб подобатись юрбі, щоб трапити до ґусту всіх і тому це переважно або анекдот („комічна оповідь"), або мельодрама. Що ж до ґусту юрби, то Гоголь сам наївно твердить: „В дитинстві... я впоїв в себе мудрість: знати, що подобається і що не подобається юрбі" (Арабески).

Ні, Гоголь не надавав великої ваги сюжетові і потрапив нераз обійтися цілком без нього, як у „Носі", „Шпоньці" і т. д. Тема найбільшого твору Гоголя дуже нескладна. Поґодін, вислухавши „Мертві Душі", просто твердив, „що в першім томі зміст поеми не посувається, що Гоголь вибудував довгий коридор і провадить ним свого читача та, відчиняючи двері направо й наліво, показує в кожнім покою потвору, що там сидить".

Ми могли б зробити ще простіше: відкинути всі сюжети Гоголя, залишивши тільки його постаті, хоровід його постатей. Дивно, вони проходять перед нами кожна інша, кожна відокремлена автором якнайдокладніш, а проте вони всі подібні, а та фосфоризація робить їх ще подібнішими. Ця фосфоризація це — відблиск полумя однієї пристрасти, і може однієї людини. „Герої Гоголя вкінці стають якимись маріонетками... на долю героїв зістаються тільки хиби авторські... Від кінця першого тому „Мертвих Душ" уже стає ясне: герой епопеї це не Чичиков, а... Микола Гоголь". Взагалі — „герой героїв Гоголя — „Гоголь". *(Бєлий)*.

Ці всі яскраві постаті, що збудовані важкою працею з дрібних дорогоцінних камінців — це лише мозаїка, арабески однієї людини. Це численні вишивки, що блищать і фосфоризують на довгому чорному плащі Чаклуна з Хутора! Це він сам їх вишив і убрав себе в них. Він єдина очевидність у його творах.

Він не дав жадної повісти, не дав жадної реальної очевидности, він дав поему одну, другу, третю, дав лірику, дійсність лірики. Він, цей похмурий кабінетник, поза дитинством може ніколи не мав відчування реальности життя, нічого не розумів і не хотів розуміти довкола. Його найбільшою амбіцією було просто монтажево-фотоґрафічними способами давати ілюзію очевидности. А тим часом це були його настрої, які він одягав в уніформи, як ляльки в ляльковому театрі, і відігравав комедії на потіху юрб. Тому йому легко було сказати Щепкину (1846), що типи „Ревізора" це не жадні типи, тільки його, Гоголеві, пристрасті, та взагалі алеґоричні постаті, взагалі „Ревізор" — це стан його, Гоголя, душі.

Справді, ціла його творчість, це ліричний його стан, це туга його душі, що стоїть в передпокою і жде, що хоче станути вище.

А властиво що було в глибині Гоголя, цього одного з найдивніших зявищ европейського духа? Яка то пристрасть була в нім, що вибухнула такою препишною лірикою, яка вбрала його

в такий блискучий плащ, що переливається брилянтами арабесок? Це питання звучить так, якби спитати:

Хто властиво був Гоголь?

Погляньмо на нього. Ось нам показує його *Берґ*. „Вітальня вже була повна. Одні сиділи, другі стояли, розмовляючи між собою. Ходила тільки одна, невисокого зросту людина, в чорнім сюрдуті і штанях, подібних до шараварів, рівно обстрижена, з невеличкими вусиками, трохи бліда, з швидкими і пронизливими очима темного кольору. Він, з руками в кишенях, ходив з кутка в куток, і теж розмовляв. Хода його була оригінальна, дрібна, непевна, так наче б одна нога намагалася постійно заскочити вперед, а з того один крок видавався ширший від другого. У всій постаті було щось несвобідне, стиснене, змяте в кулак. Ніякого розмаху, нічого ніде відчиненого, ні в однім русі, ні в однім погляді. Навпаки, погляди, що він кидав то туди, то сюди, були поглядами майже з-під лоба"... „Це — каже інший знайомий сучасник *(Соловйов)* маленький чоловічок з довгим носом... згорблений, що постійно дивився під ноги". Він робив враження переважно неприємне, людини втомленої, недоброї. Людини, що щось укриває, ховає.

Укриває щось перед людьми, щось вище від них. „Люди в його (Гоголя) очах нічого не варті", — нотує в своєму щоденнику Поґодін, що роками жив з Гоголем. Передовсім укриває цілого себе перед очима людей. „Він, можна сказати, ніколи не роздягався, і не було можливости застати його роззброєним. Гострозоре око його постійно стежило за душевними і характеристичними зявищами в інших людей" *(Анненков)*. Уважно слідкуючи за тим, як реаґує оточення, він відігравав і дивацтва, і містицизм, і цинізм, і навіть власні суперечності характеру. Щоб здивувати і сховати одночасно себе — він грав. Його знайомі знаходили в нім „тьму тьмущу суперечностей, що, здавалось, важко б їм було і зміститися в одній людині" *(Арнольді)*.

Його завжди підозрівали, що він не живе з людьми, лише грає для своїх цілей, ошукує. „Не російське серце!" — кричав Толстой; і Пушкин боявся, що „хитрий українець обманить усіх". *(А. Бєлий)*.

І мали вони рацію, що підозрівали якусь зраду. При всій його надзвичайній, просто монашій, грецькій здержливості і обережності видно було, як він утікає від людей і що вся його життьова гра, це — утеча від людей. Якже мали вони на нього покладатися, будувати якісь певні засади. Найчастіша сильвета Гоголя у спогадах: це Гоголь, що втікає, покидає, замовкає, зникає...

Не дарма один з новітніх дослідників Гоголя, бючись над розгадкою особи Гоголя, назвав його життя „абсолютною безподійністю", а його самого „блідим, скрофулічним привидом". Вкінці, щоб остаточно вже окреслити Гоголя, цей дослідник зауважує: „Читаючи життєпис Гоголя, ми із здивуванням спостерігаємо, що у власнім своїм житті він виявляє себе так самісенько, як виявляли б себе викинені ним на посміховище світу Чичиков, Ноздрьов, Хлестаков, Манилов. Гоголь залагоджує свої справи з неохайною зручністю Чичикова, хвалькує з упоєнням

Хлестакова, забріхується зовсім як Ноздрьов, будує сантиментально-фантастичні пляни з наївністю справжнього Манилова" *(Вєрєсаєв).*

Гоголь сам не заперечує цього. Так, потік поганих своїх власних рис він утілеснив у своїх творах, він це зробив навіть свідомо. „В мені укрилося стільки найрізніших бридот, кожної потрохи, і разом з тим у такій великій кількості, в якій я не зустрічав ще ні в одній людині. Бог дав мені многобічну натуру... Я став обділювати моїх героїв... моєю власною гидотою. Ось як я це робив: взявши свою погану прикмету... я старався змальовати її в вигляді мого смертельного ворога, такого, що мене глибоко зневажив, і того ворога переслідував злобою, кпинами та всякими способами". (Авторська сповідь).

Так, він свідомий, що то ворог, чорт, лихий його путає. Він трохи навіть гордий з того.

— Скажіть, Миколо Василевичу, — питається Гоголя знайомий — як то ви так майстерно вмієте зобразити всяку духову нужденність? Так дуже релєфно і живо!

Легка усмішка зявилась на його обличчі, а після короткої мовчанки він тихо й інтимно промовив:

— Я собі уявляю, що чорт, переважно такий близький до людини, що без церемонії сідає на нього верхи і кермує ним, як найслухнянішим коником, приневолюючи його робити дурниці по дурницях". Про метушливих молодих людей Гоголь говорив, що вони переважно незнайомі з чортом, бо „вони не цікаві для нього, чорт не звертає на них уваги" *(Д. Малиновський).* Чим же він думав смирювати це чортівське „навожденіє", свої смішні і злі дияволята в масках з життьової правди? Хіба ж поставив якусь свою віру над ними?

Бо коли цей велетенськуй лірик свої власні хиби, смішності і настрої одягав в блискучі подробиці реального, українського побуту і пускав у світ, гнав їх похилених з себе в імені якогось вищого почування, то яке ж є те його почування? Що приневолило цей вулькан вибухнути? Який в н у т р і ш н і й н а к а з був в особі Гоголя, що приневолював його давати якраз такий ліризм? Яка була моральність творчости в ньому?

Може л ю б о в д о л ю д е й, до читачів, що про неї він виписує сам такі гарні, довгі речення в своїх творах останніх років? Тим часом його техніка впливу на читачів, це техніка високомистецького лоскотання, що побуджувало до сміху, до істерії аж до сліз. Ті ж місця, де він моралізує, нужденні з мистецького і безсилі з загально-людського погляду. Недарма ж у житті особистім він так зле і поверховно відносився до людських кривд і болів.

Ні, Гоголь ненавидить усі новини в суспільному житті. Рік европейської весни народів, 1848, це для нього „обурливі події", що нищать мир і тишину, а тодішня революція в Парижі це „цілковитий розклад суспільства... де кожен в одчаю рветься в бій на те тільки, щоб бути вбитому". Він не любив міжнародніх „всесвітніх реформаторів", не любив тих, що „хочуть зробити з наших селян німецьких фармерів". Тодішній Рим йому відразу

сподобався і через свою українськість, і тому, „що там усе спинилося на однім місці та далі не йде”. Що більше, він з презирством описує в другій частині „Мертвих Душ” ліберальне „товариство, що було основане з широкою метою — принести міцне щастя всьому людству, від берегів Темзи аж до Камчатки”.

Коли ані ідея гуманітаризму, ані ідея поступу, то може р е л і ґ і й н и й м і с т и ц и з м був двигуном його творчости? Адже він так швидко засвоїв собі проповідницький тон по своїх успіхах серед петербурзьких придворних дам. Але *Аннєнков,* що дуже добре знав Гоголя, пише іронічно: „Я є (і то не без підстав) тієї думки, що в першій добі свого розвою Гоголь був зовсім вільною від містицизму людиною. Він зручно пробивав собі дорогу в житті, а те, що видається нам в нім поривами до нетутешнього світу, треба вважати за невинне мале ошуканство. Містичним чоловіком цілковито зробився він тільки тоді, коли успіхи надхнули його ідеєю якоїсь спеціяльної місії в Росії...”. Містицизм це була собі така ж гра, як і інші його подібні гри (таємничість, несподівана задума). Реліґія ж була для нього не двигуном, а втечею від життя і від творчости, заспокоєнням перед страхом смерти.

Коли не для ідей гуманітаризму, поступу, чи містичної реліґійности випровадив він свій похід постатей, то для чого зробив він це? Може бажав дійсно служити Росії, віддатися р о с і й с ь к о с т і в творенні?

Його схематичні і мертворожденні роздумування над російськістю („Листування з друзями”) злякало самих росіян, від Бєлінського й Аксакова почавши. Він не жив Росією, він не відчував її інакше, як абстракцію, хоч і пускав на тему російськости патетичні й шумні фрази. Він не мав гордости будівничого тієї Росії. Росія-Петербург зробила в нього замовлення, і він виконував це замовлення: спочатку патетичних анекдоток, а пізніш ніби сатир-фантазій. Щобільше, ці сатири його (проти його волі) нищили ту Росію, показували її нужденність. *Розанов,* російський патріот і фільософ, не дарма зненавидів Гоголя. »Сама суть справи і суть „пришестя в Росію Гоголя” в тому, що Росія була, або принаймні здавалась сама собі „монументальною”, величною, значною: а Гоголь по тих усіх „монументах”, дійсних чи уявлених, пройшовся і зіммяв їх усі, на чисто зіммяв їх своїми худими, безсилими ногами, так що й сліду від них не зісталось, а тільки огидна каша... Він цілковито непереможний там, де він понижує, мне, роздавлює, дробить...”. Не дарма й Гоголь у своїй „Сповіді” писав, що „під час мого перебування в Росії, вона у мене в голові розпорошувалась і розліталась, я не міг її зібрати в одну цілість”.

В Росії його „нудило від Росії” (Л. з 3. IX. 1837). Він не міг відчути орґанічности Росії. Особливо вона йому здається зморою. „Боже, який я нерозумний, — пише він до знайомого, — який я нужденно, нещасно нерозумний! і яке дивне моє існування в Росії! Який важкий сон! О, коли б швидше прокинутись!” (Л. з 24. XII. 1839). І за кордоном він не дуже відчував її, як щось живого й суцільного. В Римі він займається російською історією

і „він добре бачить, що нема цементу, який звязував би цю потворну одоробляність. Згори давить сила, але духа внутрі нема". Ба, він роздумує тоді ж деякий час, що Росія це — щось тимчасове, наслане від Бога за гріхи її народам. „Він прийшов до переконання, що Росія це — різка, що нею батько карає дитину, а пізніш ламає ту різку". (Лист Семененка з 12. V. 1838. Рим). Однак позатим він був льояльний для Росії, як той, хто працює для карєри. Бо Петербург, Росія = Карєра. В останніх розчарованих роках свого життя він зиркнув далеко і може передбачив, відчув кінець Росії. Для нього не було ілюзій. „Почекайте, пише він тоді, швидко здіймуться знизу такі крики, що голова закрутиться... Коли б я вам розповів те, що я знаю,... тоді закаламутилися б ваші думки, і ви самі подумали б, якби втікти з Росії". („Страхи і жахливости Росії"). Ні, він не був гордий із сучасности і не вірив в будуччину механізму, що звався Росія. Російськість була для нього пашпортом, що улекшує карєру, але не двигуном до творчости.

Внутрішнім наказом до виявлення себе не могла бути ані плитка інсценізація релігійного містицизму, ані неглибока льояльність російського карєровича. Тільки почування дуже глибоке, що було б у ньому від дитинства, що було б гноблене обставинами, ірраціональний потяг до чогось міг би побудити в ньому насичену і яскраву творчість, уяскравити йому його самого. Щось такого, як та пристрасть, що про неї Гоголь пише в першій частині „Мертвих Душ".

„Існують пристрасті, що вибір їх не залежить від людини. Вони вже вродилися з нею у хвилі її народження на світ, і не дано людині стільки сил, щоб вона відтягнулася від них. Ті пристрасті — проваджені Вищими Силами, і є в них щось, що вічно кличе, що не вмовкає ціле життя. Доля їх довершити земне, велике буття, однаково, чи в образі понурім, чи світлою зявою, що втішає світ — одно й друге покликане для чогось таємного, для добра людини".

Така пристрасть була на дні сірої особистости Гоголя.

(Докінчення буде).

Клявдія Бобикевич

Дзвони (1938) № 11

КОРНИЛО УСТИЯНОВИЧ

1839—1904.

(Докінчення).

„Не має на кого покладатися! Ніхто нас не спасе, й не поможе нам! Ми самі мусимо ставати до роботи!" — проповідує Корнило Устиянович у своїм часописі сливе на що другій сторінці в 1882. році! Пятнує і висміває москвофільство, ганьбить польонофільство, а найгірше тих, що нижче трави й тихше води у справах українського народу!

I

Мужайтеся всі галичани!
Під хвилі блуда і тривог
І презирайте клеветами,
За вами правда, з вами Бог.

II

Хоть лож тече на вас піною
Хоть блуд братній
безпамятний,
Вже нашій волі та спокою
Днесь готовлять і день судний.

III

Мужайтеся! Хотя з берлога
На вас піднялась темна месть
І терням встелена дорога,
Котру приказує вам честь!

IV

Мужайтеся! І жадній злуді
Не піддавайтесь у хвилі сей,
А станьмо дружно грудь при
груді
Мужайтесь правдою своєй!...

„Зеркало" не цуралось писати теж на адресу митрополита Сембратовича, коли цей не йшов дорогою інтересів народу.

І до Куліша воно писало! Йде мова про славну „Крашанку", що він її зладив 1882. року на Великдень. Ось „Зеркало" й подає:

Змалював ти крашаночку
І культурним дмухом
Видув з неї руську правду —
Надув польським духом!

Дуже цікава „Ісповідь Куліша", сатира на нього за його „Крашанку", вміщена в „Зеркалі" з 15. цвітня 1882. р., досі ще актуальна*).

В числі ж з 15. липня 1882. р. пише „Зеркало" на адресу Куліша:

Znać ci z pióra żeś uczciwy,
Gdy za objaw bierzesz żywy
Ruskich ludzi sympatji,
Że tam w jakiejś okazji
Czy zaślubin czy urodzin
Ruski ludek kilka godzin
Z państwem bawił się, zajadał
I wierszyki dla nich składał.
Cóż to znaczy, miły bracie,
Na podartej w strzępy szacie
Jedna taka łatka mała?...
Gdyby takich setka cała,
Gdyby tysiąc takich zbratań
Wśród kolacyj albo śniadań,
To ci powiem, że to niczym,
Że mamidłym to zwodniczym,
Bo nie warta nic ta zgoda,
Do której się misę poda,
Do której się wabi wódką,
Nic nie warta i trwa krótko.
Wskaż mi, bracie, że lud ruski
Nie przy uczcie, ale w biedzie
Ręka w rękę z nami idzie!
Sprzyja choćby małą dozą,
Choć nie wierszem, ale prozą,
Nie przy jadle i butelce,
A ucieszę się tym wielce
I napiszę w moje karty
Jako objaw zmianki warty!
— — — — — — —

Багато місця займає процес Ольги Грабар і товаришів. Зеркало ганьбить тих москвофілів, що туманили народ у Галичині. Пише він тоді з тієї нагоди 30. липня 1882. р.:

I

З них, що повірити не хтіли,
Що рідне слово нас здвигне!
Та ще й обкинути посміли
Нераз болотом — нам святе!

II

Та що ж се того тінь причепи,
Що тут снувався як не свій
За Богдана ще й за Мазепи,
Се Мефістофель наших дій!...

*) Авторка наводить ту цікаву й дотепну „Ісповідь", одначе з відомих оглядів пропускаємо її. **Ред.**

III

Як той Ягайло в добрий час,
Розкинули б ви в своїй
злости,
Щоб не лишивсь і слід ту
з нас,
По божім світі наші кости.

IV

Чи вже така словянська кров,
Чи се історії прокляття,
Що на устах мир і любов,
А в серці злоба і завзяття...?

Воює „Зеркало" з фарисеями й фальшивими пророками, з крикунами, лизунами-підхлібниками. А вже найгірше з тим каригідним назадництвом! Не менше воює з австрійським урядом, що цілковито дозволяє свобідно герцювати полякам по Галилеї, за що раз-у-раз конфіскують той сміливий часопис.

Але з кожної сторінки його видно талановитість і небувалу освіту редактора, що відгризається в чотирьох мовах, бо в українській, німецькій, латинській, польській, а то й у церковній. Для прикладу наведу уступ з 15. грудня 1882.

Літописаніє „Зеркала". Год 1.

„По предсказанію Комета Качали явлишагося на послідних днех 1881. года, внійде діявол во Гнилички и сіде тамо місяця Генваря и ужаснушася ляхове. Начало богоспасаємого „Зеркала".

Місяця Февруарія посла ігемон Майдингера во Скалат иже поя Наумовича и престави його во Львіград и затвори во темницу, идиже затворена бисть Ольга Грабар и А. Добряньской. Ляхове же возрадовашася зіло. Претор же сконфисковаше „Зеркало".

Місяця Марта роптаху татіє и патріотници на ігемона и посла он слуг своїх да исчут за динамітом и оружієм, и повелі поймати дружину Мирослава иже от отца Добряньского исходить. Муж називаемий Гавзнер оскорби Русь и претрепан бисть Кулачковскім неліпообразно. Тогоже місяця скончаша ся во заточенію на Мазурах Владимир Навроцький, велій праведник, в нем же льсти не бі, и плакаша ся по нем горко людіє і богоугодноє „Діло". Претор же абіє сконфисковаше „Зеркало".

Місяця Апрілія пришед П. Куліш от Украіни облисти ляхи „Крашанкою". Русь же не возмогоша обильстити. Русь убо ругахуся йому. Претор же сконфисковаше „Зеркало".

Місяця Мая разкопаша Др. Шараневич урочище древлеруської церкви, идіже стояше Галич, и рече Русь людієм: Мужайтеся! Ляхове же паки смутяхуся и злобишася вельми. Во время оно приведе окаянний Климентий (папа) лазуітов (єзуітів) и роптаху монаси и стенаша Русь от боязни что убо створится? Ляхове ликоваша и плясаша и воспіша: Осанна! Претор же паки и паки сконфисковаше „Зеркало".

Місяця Юнія предаде Понтійський Пилат Добромиль лазуітам. Василій Великій Смутяше ся в небесіх, руская земля убо возопи к нему. Тогож місяця приде время судити, и почаша судити Наумовича. „Зеркало" сконфисковаше претор.

Місяця Юлія. Засудиша Наумовича, Шпундера и Залускаго. Постник же Кир Йосиф путешествова во Рим. Зеркало не воз-

могоша сконфисковати претор. Бисть убо и суд Качали и Барвинскому и не взмогоша их ляхове одолити, и паде Della Scala.

Місяця Августа возвратися постник Йосиф и низлажи чин свой тако сділаху и Малиновской и Жуковский. Марков ропоташе на „Зеркало", яже не бисть сконфисковане по велицій милости претора. Ляхове же крестоборствоваху.

Місяця Септемврія сидьоша ся книжници и людіє на соньмище во Львіграді. Ниція идоша и пиша, ниция промишляху како им погубити лазуітов интерпиляциями. И бисть муж називаемий Красицкий, иже не даде подписати интерпиляциї. Фльорко Земелка же льстяше во Дрогобичи глаголаще яко и Юдеї от Бога. „Зеркало" сконфисковаше претор неліпообразно, и плака ся редактор горко.

Місяця Октомврія бисть успеніє соньмищу и никтоже не плакася по нем зане взойми велія данини от Галилеї.

Місяця Ноемврія бисть знаменіє на набесіх и явися комет свернен хвостом на Шкаралупигію, идиже книжници твориша соньмище воежи не прияти угодника Цеглиньскаго во синедріон. Марков плакася горко на пренумерантов „Діла". Звізду же сконфисковаше претор и бисть тьмі кромішной по всей земли.

Місяця Декемврія приде редактор „Зеркала" ко касі своеи и не узрі в ней нічесоже. И бисть Ракузам праздник велій, претор же сконфисковаше „Діло" и искаше „Зеркала"...

І замовкло правдомовне „Зеркало" ізза порожніх кас, як багато інших щиро народніх і цікавих часописів по нім. Цілі десятиліття! Вони ставали до боротьби з тою безприкладною і каригідною байдужістю галицького громадянства й програвали ставку! Галилея не доросла ще була тоді до свідомости, що культуру народу міриться числом його щоденників і журналів!...

Корнило Устиянович почув раз, як співали німці пісеньку:

„Es sassen die alten Germanen
Zu beiden Ufern des Rheins,
Sie sassen im Abenddunkel
Und tranken immer noch eins.

Мистець прийшов додому і зараз же списав на ту саму мельодію український вірш:

Сиділи раз Руси-Поляни
Б садку над рікою Дніпром;
Вони веселились до раня
І їли і пили кругом.
Ішовши тудою з печері
Нестор чернець.
Здоров отець!
Просимо до вечері.
Він довго просив і молився,
а далі вже їв і пив.
Аж спорзнився і гаразд
упився
І пяний під лаву скотився...

А Руси сердечно сміялись,
що в його слаба голова
„І со духи" над ним співали
І пили до білого дня.
Коли же на другий день рано
Нестор з похмілля вставав,
Закляв він на матір Полянам,
І в „Літопись Руську" вписав:
„Єсть Русам веселоє зіло
І ясти і пити й гулять,
Они мене вчера впоїли
На смерть! Ах триста їм
мать!".

Це автентична поезія-гумореска Корнила Устияновича, що мало відома загалові. Має він їх більше; вони розкинені по всяких альманахах, старих календарях, альбомах і записниках. Треба б їх зібрати й видати книжкою. Його драми, оповідання й описи ждуть терпеливо своєї оцінки і збірки...

Часто можна почути закиди на його адресу. Мовляв: кидався до всього і в нічім не піднявся понад звичайний рівень. Цей закид не заслужений! Обставини силували Корнила Устияновича покинути малювати портрети, краєвиди й історичні сюжети — що він так любив, — а мусів братися до малювання церков... Для хліба!

Мусів їздити по селах і містечках, вистоювати годинами по високих рештованнях і драбинах з циркелем, палєтою й кистю в руках. А голова його повна ідей і дум та проблєм. Цитує на память Гомера, Вірґіля, Данте й римських клясиків, фільософів, бо що раз прочитав у житті, хоч би за молодих років, того вже не забув ніколи! Це був ходячий всезнайко, жива енцикльопедія під кожним оглядом.

Десь у якійсь церкві вималював пекло, а там у вогні між єзуїтами й іншими грішниками теж і подобіє тодішнього намісника Галичини. Ясна річ, це скоро донеслося до жандармерії й мистець-маляр станув перед судом. Там він знав уже, що казати, й блискучою промовою оборонив себе від кари. Чи теж змінив подобіє у вогні, не знаю!...

Мистець цікавився також летом птиць і великих хрущів, бо задумував зладити літачок, що до нього виготовив уже шкіци. (Вони зберігаються в альбомі музею „Гуцульщина" в Коломиї). З незвичайною терпеливістю складав дерев'яні крила, обтяжував їх тягарцями й пускав по ниточці до якоїсь мети. Ці експерименти часто не вдавалися, але це його ніяк не зражувало! Зачинав від початку. Поправляв, розкладав і видумував інші методи. Вічно бадьорий, енерґійний, не знав спокою ні відпочинку.

Корнило Устиянович часто виступав на концертах із деклямацією віршів Шевченка, Франка, а то й своїх. Зживався із описом і подією віршу, переносився душею в ті давні обставини, тому й деклямації випадали прегарно. Його слова наче палили вогнем і зворушували до глибини. Могутній голос лунав по салі, а мало хто догадувався, що мистець-маляр, поет і письменник, хотів і в той спосіб виховувати своє громадянство. Вплинути на його орієнтацію й народнє почування. Споріднити й обзнайомити його з творами рідних ґеніїв і вчителів.

Тому що носив довгу бороду, поява його на сцені робила враження екзотичности й притягала багато слухачів. Через те просили його на всякі імпрези, вистави, пописи, тощо. Але впорядчики концертів не думали звернути мистцеві кошти подорожі й інших видатків! Він усе оплачував сам, хоч не мав на те окремих фондів; а приходилось часто їхати далеко й витрачувати рідкий та дорогий гріш.

Та що ж, їхав радо. Приносив і цю цеглину, свою пайку в жертву свому народові, що його так любив.

Корнило Устиянович бідував ціле життя. Тому хотів хоч на старості доробитися до ліпшого, діждатися легшого часу. З тієї причини платив 13 літ життєву ренту, яку мали йому згодом виплачувати місячно. Думав купити хатчину десь на селі і спочити по трудах життя. Та не судилося.

Смерть заскочила його несподівано в селі Довгім за Східницею, коли він малював там же церкву в 1904. році. Бракувало тільки 5 місяців до виплати ренти!...

Так спочив Корнило Устиянович на цвинтарі в далекім і глухім гірськім селі, але в рідній землі. Могила його вже запалася, світле імя на жаль забулося, але мистецькі твори великого духа свіжі й гарні, як були в своїх перших днях. Вони нічим не втратили на вартості, ані щодо стилю, ані красок, бо це твори великого мистця. Не гірші за ґеніїв Заходу, що ними гордиться кожний культурний народ. А ми?...

Я глибоко переконана, що альбом усіх образів Корнила Устияновича, виданий по-мистецьки, зробив би нам безумовно велику рекляму й пропаґанду в цілому світі, навіть і в тому світі, що називає нас нацією без традиції, культури й цивілізації.

Між іншим і мистецькими творами К. Устияновича маємо змогу доказати, що так не є! Є в нас мистці — що мали своєрідний стиль, взорований на наших історичних картинах і візерунках, зовсім невідомий на Заході, але тимнеменш висококультурний. Видання альбому мистецьких творів К. Устияновича це важне й конечне завдання. Воно просто кличе до неба, щоб його виконати негайно і як слід.

Ч., 7. VIII. 1938.

А. А.

ТІНЬ КЛЄМАНСА

(З німецького).

Кожний француз бачить це тепер ясно, що через мінхенський договір Франція втратила головну частину своєї перемоги. Прийшов кінець французькій геґемонії на европейськім континенті, щобільше — навіть її великодержавна позиція загрожена. Після того, як пройшло перше захоплення врятованим миром, іспитує француз свою совість і мусить признати: ми програли перемогу. Про цю болючу справу мало говориться, а ще менше пишеться. Кожний береже це для себе і питає тільки: може в цьому і він теж завинив, може не завжди сповняв свої обовязки. Неодин іде в цих днях на Rue Franklin, щоб там зачерпнути віри й надії в будуччину батьківщини.

На Rue Franklin в домі ч. 8., віддаленім кілька хвилин ходу відТріюмфального Лука, мешкав 34 роки Клємансо в чиншовім домі, такім, як це всі вони на тій вулиці. Там 29. листопаду 1929. р. помер він у 90. році свого славного життя. Туди, там тепер є музей, іде в цих днях немов на прощу багато патріотів, щоб бути близько з духом Клєманса. З книги, до якої вписуються прочани, продіста-

ється один могутній зов, зов за великим мужем, що його французи звуть батьком перемоги і спасителем батьківщини: „Рятуй нас, Клємансо!" — мовить той зов. „Навчи нас жити, служити, працювати і володіти!"

І я пішов на цю вулицю в таку годину, коли там нікого не було. Я міг залишитись тут кілька годин і заглибитись у всі книги, листи, документи, бо я думав, що може дістану якесь вияснення на питання: Як це було можливе, що змарновано найбільшу в світовій історії перемогу продовж 20-ти років, що розторощений противник так скоро прийшов до себе і що Франція мусить танцювати майже так, як він грає. На це питання не можна відповісти за кілька годин. Цим буде мусів зайнятися будучий історик. З відвідин на Rue Franklin було тільки одне ясне: версайський мир не був миром Клєманса. Це був компромісовий мир між Клємансом з одного, а Льойд Джорджем і Вільсоном з другого боку. Тоді було, це загально тепер признають, тільки дві можливості: або Німеччині дати пристойний і чесний мир на основі 14 точок Вільсона; тоді ніколи не дійшло б до Гітлєра, німецька республіка, кермована пацифістами і демократами, була б вдержалася і на завжди з Францією поєдналася. Або треба було Німеччину так розторощити, щоб вона не могла ніколи більше піднестись. В цім випадку треба було дати змогу Німеччині розпастись на окремі держави, як це було перед Бісмарком. Таку ідею мав Клємансо, але не міг її переперти не тільки у Вільсона і Льойд Джорджа, але навіть і серед французів. Отже так прийшло в Версаю до кепського мира: Німеччині подиктовано тяжкий, твердий мир, але не такий тяжкий, щоб вона на завжди залишилась слабою. До крайности огірчені німці все таки мали змогу піднестися власними силами. Велика німецька держава, обєднана в усіх племенах, залишилась. З того злого мира вийшов націоналістичний рух, який скореґував той мир, якщо його взагалі не провалив.

Клємансо предбачував те все. Коли я ось так собі ходжу по кімнаті, його господиня є біля мене. „Ах, каже, як це добре, що президент не мусів того всього пережити! Якжеж був би він гризся! І як же був би лютився! Він лаявся ввесь час і завжди говорив до мене: Мадам, ця політика мені не подобається. Німців не можна присмирити, коли говорити з ними приязно. Муситься кулаком грімнути, мадам, тоді вони аж зрозуміють і дістануть респект..." Трохи здивований запитав я даму, чи Клємансо звик був говорити з нею про політику. Вона трохи образилась за те питання. Клємансо — казала — розмовляв про політику передовсім з її чоловіком, камердинером президента, а інколи теж і з нею. Бо сильна була приязнь між ними троїма. В загальному Клємансо ненавидів людей, але хто став його приятелем, з тим він не розлучався вже до віку. Його приятелем був великий маляр Кльод Моне і журналіст Жан Марте, що став його „Якерманом". Клємансо ненавидів усіх без вийнятку міністрів і послів крім одного тільки Жоржа Манделя, теперішнього міністра кольоній. Дні і ночі проводили вони разом на спільній розмові, а навіть сиділи разом при обіді. А гості при столі були такою дуже рідкою появою на Rue Frankli. Клємансо сидів звичайно са-

місінький в куті при своїм столі і тільки дуже рідко просив своїх відвідувачів залишитись на обід. В неділю обідав разом зо своєю господинею і камердинером в кухні. Він, великий смакун, як усі визначні французи, сам розпоряджав щодо меню. Великий муж любив говорити про це з господинею. „Що варимо сьогодні, мадам? Приладнуйте мені шампінйон в сметані, як це робила для мене моя кохана мама...”

З великим зворушенням проходив я крізь ці кімнати, як зрештою усі відвідувачі Клємансового музею. Великий муж жив більше, як скромно. Мав три кімнати: робітню з бібліотекою, їдальню і спальню. Мала нужденна лазничка мала ґазову піч, її треба було завжди розпалювати окремо для кожного купання. І то в тім часі, коли всюди довкруги мешкання мали пливучу гарячу воду. Теж не було центрального огрівання, дарма, що великий муж не любив печі. Тому сидів, загорнений у шляфрок, а під ноги казав собі класти гарячі фляшки. Завжди носив на голові шапку й ніколи не скидав рукавиць.

Він ненавидів політиків, але обожав народ. В армії бачив передусім оцей народ і тому всю свою любов віддавав цьому малому французькому „Пуалі”, бо в нім бачив уосіблення того народу. Щодо того бачив я за одною вітриною особливий документ. Ось пише йому якийсь Дюпон чи Дюбуа: „Мій хлопець упав вчора під Верденом. Я вже не маю нічого на світі. Товариш хлопця приніс мені його палицю з фронту, одиноку річ його, яка залишилась. Ця палиця це найдорожче, що я маю. Я хочу Вас просити прийняти її, бо мій син писав у своїм останнім листі про Ваші відвідини на фронті: ніщо не зробило на нього такого великого враження, як вони. Тепер — писав мій бідний Кльод — я знаю, що ми переможемо. Я буду гордий і щасливий, коли Ви приймете цю памятку, бо цього з певністю бажав би мій хлопець...” Це було влітку 1918. Світ валився, останніми дриганнями боролася Франція на життя і смерть. Муж, що на звук самого тільки його імени дрижав світ, провадив французький народ до останнього розпучливого бою. І що робить той чоловік, який верещав на міністрів і ґенералів, якому не міг заімпонувати ніякий цісар ані король? Що він робить в тій хвилині, коли маршали й амбасадори чекають на нього в апартаментах міністерства війни? Він бере за гусяче перо — писав тільки таким пером — і пише власноручно до старого батька Дюпона такого листа: „Дорогий Пане Дюпоне, я зо сльозами прочитав Вашого листа. Я гордий і щасливий, що можу прийняти палицю Кльода, вона має мені всюди товаришити, не хочу з нею ніколи розлучатись, з честю буду її носити до останніх моїх днів.Носитиму її і думатиму про геройство Вашого сина, яке є героїзмом цілого народу. Кльод мав слушність: ми переможемо, бо Кльодами є всі, що стоять там на фронті...” Оцю палицю, так зарядив Клємансо, положили йому до домовини враз із малою пожовклою книжкою казок, що йому дарувала його мати. У його ґрандіознім завіщанні, ґрандіознім безмежною простотою, написано виразно: положити мені до домовини малу книжечку від моєї дорогої мами...

В тих кількох словах змальований цілий чоловік. Особлива мішанина люті і доброти, гніву й людяности. „Він завжди сварив, говорила господиня, але такого доброго, як він, не було більше на землі”. Він завжди лаявся! Коли він світ перебудовував під час версайської конференції, мешкав у своїх трьох кімнатах. Ніколи не перепровадився до урядової резиднції, не міг розлучитися зо своїми чотирма стінами. Часто виходив розлючений з палати Бішофсгайм в Буа, де мешкав Вільсон і де відбувались конференції Великої Чвірки. Траплялось, що цей або той вибігав за ним і йшов на Rue Franklin продовжувати переговори. Тоді замикав двері зо свого кабінету, але його голос продіставався аж до кухні. „Президент був дуже злий, кричав голосно і бив кулаками в стіл”.

В осьмій годині ввечері виходив звичайно з міністерства війни додому. Скоро вечеряв і взагалі не роздягаючись лягав спати. Спав до першої в ночі. Тоді вставав, сідав загорнений у шляфрок до малого бюрка і працював до рана. Що ж він робив? Старець сидів над картою і креслив по Европі. Червоні й сині олівці лежать ще й сьогодні на тім столі — олівці судьби, що про них сьогодні мусимо думати. Так накреслив він Судети, Банат, Мемель, Словаччину, Ойпен і Мальмеді, кольонії, цілий світ. Вранці скоро купався, господиня давала йому скромне снідання, він звивав мапу і виходив. На вулиці чекало авто з одним вояком при кермі. Їхав до Бішофсгайм на мирову конференцію. Там починав знову кричати. фсь так поділено світ.

Без Клєманса Франція програла б війну. Цей погляд став аксіомою французьких істориків. Коли заглибитись у документи й джерела, тоді ця теза стає зовсім евідентна. Армія на фронті була знаменита, але в запіллі політики починали знову сваритись. Один за одним провалювались кабінети, як перед війною, як завжди. Бріян прийшов і повалився, Барту прийшов і пішов, Пенлєве прийшов і відійшов. Вівіяні, що був при владі з вибухом війни, вже давно повинен був зійти з овиду. В парляменті кидав Клємансо свої обвинувачення. Він залишився тигром, що валив кабінет за кабінетом. В останній хвилині переміг Пуанкаре всю кириню — обидва мужі не могли себе взаємно знести — і передав йому владу. „Того дня, сказав пізніше Людендорф, ми програли війну”. Його урядова заява містилась у кількох словах. „Я прийшов, щоб вести війну. І я її поведу аж до перемоги”. Клємансо належав до радикалів, але він свистав на партію. Своїх партійних товаришів Мальві і Кайо поставив перед трибуналом за те, що вони проговорились про сепаратний мир. Проганяв з краю всіх дефетистів і велів замикати всіх зрадників. Сварив на парлямент, а навіть і на президента республіки, як було треба, але коли відвідував окопи на фронті, обіймав і цілував малого „Пуалі”. Перед його словом дрижав цілий край. Він накинув союзним арміям маршала Фоша як начального вожда і так поклав кінець усім сваркам між начальними командами. Він ніс віру у край, скріпляв волю нації, яка вже почала резиґнувати, розгрівав до нових діл і до нових жертв. Аже врешті прийшов день тріюмфу. Він сам сповістив про те парлямент, але передтим обійняв обох своїх

слуг вдома. Про ту історичну сесію дає Лев Доде в своїй новій книжці про Клєманса таку драматичну реляцію: „Він читав умовини миру. Я ще досі бачу його на тім самім місці, з якого він повалив Феррі, як він держить у дрижачих руках манускрипт і перемагає велетенське зворушення. Кожний склад наголошує він таким голосом, який нічого не стратив зо своєї молодости. Який він гарний — кричить коло мене Филип Бартельо... А на дворі гремлять гармати і звіщають перемогу. Розентузіязмована юрба преться до палати Бурбонів. Він одягнений на чорно, на руках, як завжди, сірі рукавиці. Як він відходить на своє місце, всі стають і співають марселєзу. Депутовані дефілюють перед ним, також Бріян підходить і хоче подати свою лапу. Але він остентаційно відвертається і ховає руку до кишені".

...В Штрасбурзі, як входили французи, а над катедрою завішувано трикольор, впав йому Пуанкаре в обійми. Сцену, як поцілувались обидва вороги, увіковічнила фотоґрафія. Одна з найфантастичніших картин історії.

Після перемоги вернувся Клємансо до своїх книжок і своїх нечисленних приятелів. Жан Марте відвідував його щодня. Він зафіксував у своїй книжці пророчі слова його, які він сказав. Його обсипували почестями, але він свистав на всі прославлювання. Лише під примусом прийняв він вибір до Académie Française, але як передтим, так і опісля ніколи там не був. Він заприязнився з роялістом Додетом, він, стопроцентовий якобінець. Часто говорив про смерть, хоч старець ніяк не хотів умирати. Але одне поєднало його зо смертю: що не буде вже більше мусів оглядати „visages" Мійрана, Пуанкаре, Бріяна, і т. ін.! В завіщанні заборонив якнайвиразніше всякі паради і почесті; ніяких цвітів, жадних промов, ніякого походу і — ради Бога — ніяких міністрів...

Ще девять літ жив він на Rue Franklin під опікою однієї тільки побожної Теонести. Помер 24. XI. 1929. Терпів тяжко і кричав в аґонії за своєю мамою. В церквах молились священики за мужа, що не мав ніякої релігії. Коли перестало битись його серце, затрималось теж і серце Франції. Світ затримав віддих...

о. Фридрих Мукерман, Ч.О.О.І.

ДЖЕРЕЛО МОЛОДОСТИ

Дивне, як сьогоднішнє людство цікавиться Ватиканом. Майже нема ані одного більшого щоденника, що, без огляду на свій напрямок, не інформував би точно своїх читачів, що говорить Папа про події, які так хвилюють нинішню Европу. Ті, що переслідують Церкву, ті, що навіть залюбки глумляться над реліґією і духовенством, і ті цікавляться всім тим, що Папа робить і говорить. Це прояв дуже характеристичний.

Большовизм завзятюще настроєний проти Риму, та проте він дбайливо реєструє всі промови Папи, промови, що їх можна повернути проти „фашизму".

І навпаки, деякі „фашистівські" уґрупування докладають сил, щоб Рим навіть в ділянці душпастирства не простягнув руки комунізмові.

Коли подивитися на те все, бачимо парадокс на велику міру. Сьогодні з одного боку відтягають якнайширші маси від Церкви, з другого ж відчувається ще неусвідомлене почуття ваги Церкви.

Називаємо це парадоксом на велику міру, хоч воно скриває в собі якесь незбагнуте чудо. Багато католиків не добачує цього чуда, хоч воно існує. Ті католики скоріш звертають свій зір на деякі слабощі, що їх виявляють тут і там деякі князі Церкви. Дехто з них іде аж так далеко в критиці, що каже, немов Церкві не під силу теперішні завдання. Якщо б навіть у тому всьому — з деякими застереженнями і було дещо слушне, то зістається очевидною правдою, що діяльність Церкви проти тотальних сил нашого століття, які погрожують цілій культурі, куди більша, як енерґія, проявлювана по другому боці.

Так пригадаймо собі тільки те все, що цивілізований світ зробив проти більшовизму, цього ворога, як усі кажуть, цілої цивілізації. Таж той світ робив з більшовиками інтереси. Помагав їм доставою машин та посилав інженерів. Саме ті громадяни, які найкраще знають, що гармати червоної армії обернуться колись проти них самих, гналися навперейми у конкуренційній господарській боротьбі, щоб більшовизмові занести до самої хати твори свойого воєнного промислу.

Европейських державних мужів завсіди куди більше цікавила господарська сторінка більшовизму, як культурна і релігійна. Тільки одна Церква правильно оцінювала цю проблему і тому могла протиставитися також і цьому противникові. Бо ж одна Церква не вважала людей тільки за підприємців, бо ті люди були — зо свого боку — переконані, що, мимо свого антирелігійного наставлення, вони є також представниками якоїсь ідеї.

Коли сьогодні говорити з політиками або представниками господарського життя і фінансів про великі події та небезпеки теперішности, то постійно подибується дуже скептичних, дуже боязких і здебільша навіть зневірених людей. Коли їх тоді розпитувати, що думають робити у такій важкій ситуації, то почуєте від них якнайкращі фрази. Вони хотіли б скласти трохи гроша на таку або іншу політичну акцію. За інші гроші вони хотіли б купити великі щоденники. Вони бажали б також скласти капітал, щоб підкупити журналістів, що в них працюють. Вони готові також пожертвувати гроші, щоб собі зєднати послів, які промовляли б в їх обороні. Вони далі хотять складатися на всілякі можливі, навіть ілюстровані, пропаґандові часописи. І коли вони вже дійсно зібрали щось з тих грошей, то їм здається, що тепер справді щось скоїлося, що тепер вони справжні спасителі Европи та світу.

Та проте вони доконали тільки одного: ще зросло число скорумпованих людей, часописів, парляментів, накладів без огляду на те, що вони самі, які наче б то поборюють більшовизм, куди гірші від більшовиків. Мабуть ті панове не думають, що

більшовик чистої води як не як піде на розстріл за свою справу. Таж до тих грошей, що вони їх збирають у такий інтересний спосіб, слід зарахувати також ті необхідні гроші, щоб їм запевнити безпеку, або щоб вони могли денебудь на світі окупитися, там, де на їх думку — вони зможуть спокійно жити, коли загине Европа.

Не хочемо тим людям докоряти. Але теж ми не годні не всміхнутися на вид тих всіх спасительських акцій в імя людства, що злучені з тією користолюбністю, яка так виходить на денне світло!

Під тим оглядом Церква представляє іншу картину. Може бути, що нещасні гроші і відіграють якусь ролю в деяких її представників. Може бути, що в добі, коли все намагається забезпечити собі життя, один або другий член Церкви починає цього роду обрахунки. Та без огляду на все, картина, що її тут бачимо, основно відмінна. Відомо, що добро людства не залежить виключно від Мамони і реклями, від техніки і від машин. Відомо, що тут куди більше йде про ідеї, ті ідеї, що мали б також достаточну силу, щоб заволодіти фінансами і машиною. Відомо також, що існування таких ідей тільки тоді можливе, коли вони мають своє опертя у світі віри.

В той спосіб доходиться до віри, що стояла при колисці Европи та цілої культури. В світлі тієї віри на першому пляні бачимо не розкіш цивілізації або теж її супротивність, велике збіднення, але передовсім людину та її безсмертну душу. Ми також не дивуємося у якийсь надзвичайний спосіб, коли якась цивілізація сходить в могилу, або коли пересуваються границі цілих країв. Все, що є часом і простором, піддержують у тій картині могутні стовпи, двигуни склепіння вічности.

Стоїмо тут віч-на-віч перед тайною молодощів установи, що не вяне, що під оглядом кількости літ, найстарша на світі. Церква діє у такий спосіб, як природа, навіть тоді, коли надійде осінь або зима. Жадна з тих пір року не творить якоїсь замкненої для себе цілости, але кожна вплетена в круг цілости.

І тому взимі вже існує надія на весну, так само, як вліті думається про осінь. Все сходить в одному великому крузі життя і тільки там, де життя, там також і молодість.

Остаточно життя завсіди існує для людини та всіх її творів тільки там, де бють живі джерела вічности, де їх води спливають в річища наших долин. Маси мають чутливий інстинкт для всього, що живе. І мабуть тут причина, що провідники мас приневолені так багато говорити про Церкву. Інколи маємо враження, що в наших часах Церква це взагалі щось одиноке, що має до діла з молодістю і майбутнім. Величезна більшість людей, що займаються прилюдним життям, діє сьогодні дуже часто по-старечому, хоч би ті люди були не знати як молодечо і підприємчиво настроєні. Та Церква не знає старости саме тому, що вона з вічности!

І коли запитати, хто з великих людей нинішнього прилюдного життя — наймолодша постать, то завжди вертаємося на шлях до Риму і до старця Пія XI., до місця і до представника вічної молодости людей!

Переклав *М-к.*

Г. Костельник

РОЗМОВИ З ХРИСТОМ

(Продовження.)

10. Спокушуваний.

Коротка Твоя Євангелія, а Твої евангелисти вважали за потрібне написати, що Тебе спокушував диявол. Божого Сина, Бога — спокушував диявол! Не може бути більший парадокс, більша соблазнь!

Щоправда, Ти був спокушуваний не як Бог, тільки як людина — але ж Твоя особа це Божа особа.

Знову й знову виринають передо мною і оживають труднощі, що мучили первісну Церкву. Як була людська природа сполучена з божеством у Тобі?

Метафізичний аспект первісної Церкви для нас уже неживий, бо ми, бачучи безмірні чуда природи, краще розуміємо, що „в Бога все можливе". Розуміємо, що Бог міг так зробити, щоб Ти був справжній Богочоловік: справжній Бог і справжній чоловік в одній особі. Ось кожна людина це справжній дух і справжнє тіло в одній особі. Тіло собі тілом, дух духом, але вони творять орґанічну єдність.

Отже Богочоловік це тільки повторення, в найбільшому стилі, тієї таємниці, що здійснена в нас самих. Щоправда, Ти, як Бог, не сполучився безпосередньо з матерією, тільки посередньо через людську природу.

Та як сполучений людський дух з матерією? Давніше думали собі, що безпосередньо; а нині, коли ми глибше пізнали таємниці природи, присвічує нам думка, що також людський дух сполучується з матерією посередньо: Бог дотворив його до живої клітини, яка вже містила в собі повну природу найвищих звірят.

Так цілий орґанічний світ творить нерозривний ланцюг, що в Тобі і через Тебе назад вертається до Бога — до джерела, з якого вийшов.

Але як виглядала фільма Твого внутрішнього життя на землі?

Ось цей психольоґічний аспект для нас нині живий. Як божество в Твоїй свідомості складалося з людською природою?

Коли б Ти завсіди, в кожній хвилині, все знав і бачив цілу майбутність, як це Бог знає, то людська природа в Тобі взагалі не приходила б до голосу; тоді були б у праві монофізити.

Всі ми, що віримо в Твоє божество, схильні бути монофізитами. І уявляємо собі Тебе як Бога, якого людська природа ні в чому й ніколи не „вязала". Але Апостол каже про Тебе, що Ти був у всьому подібний до нас, крім гріха.

Мабуть це було так, що людська свідомість була в Тебе, так сказати б, „на сцені", а божество „за сценою", і тільки від

часу до часу виступало „на сцену“ Твоєї свідомости. Коли Ти спав, то Ти, як людина, нічого не знав, як і ми не знаємо.

Так розумію, що Тебе міг і спокушувати диявол.

Але хто переходить спокуси, той поринає в сумнівах, у непевностях. А хто поринає в сумнівах та непевностях, той почувається окружений темрявою духа, незнанням, той може почувати себе опущеним та безсильним.

Нам при нашій наївності, здається, що Ти завсіди і всюди все знав, тому нам Твої спокуси виходять на соблазнь; тому не розуміємо, як Ти міг сказати: „Про ту годину і про той день (страшного суду) не знають ані ангели небесні, ані Син Чоловічий”; не розуміємо, як Ти міг на хресті нарікати: „Боже мій, Боже мій, чому Ти мене покинув?”

Що Тебе в ту найвищу хвилину Твоєї траґедії Бог опустив, це ще розуміємо: треба було Твоєї жертви для нашого спасення. Бог опустив Тебе тільки як чоловіка, бо як Бог міг би опустити Бога? Та як це, що Ти нарікав: „чому“?

В тій хвилині Ти не знав, чому Тебе Бог опустив? Видно, що не знав — бо Ти не був актор, що повторяє чужі слова, наче грамофон, але сам від себе говорив своє слово.

І воно певно було правдиве, бо в Твому траґічному положенні саме так реаґує людська природа, а Ти терпів як людина. Людина не розуміє того надміру терпіння, яке кладе на неї Провидіння в часі її найглибшої траґедії, і жалується перед Богом, що це перевищує її розум: „Чому, ах, чому?“

* * *

Аж тут властиві труднощі.

Не в Твому житті, як житті Богочоловіка на землі, але в природі взагалі, що так вірно зілюстрована в Твому житті.

Ти сам навчив нас молитися до небесного Отця: „і не введи нас во іскушеніє”.

Я спершу соблазнявся тим, що Бог Отець вводить нас у спокуси — я думав, що це діло злого духа вводити людей у спокуси.

Та коли я більше змудрів, тоді зрозумів, що навіть у фізичному світі ми окружені самими сповидами (чи не найбільший сповид те ‚голубе небо“ над нами?). І зрозумів я, нащо це. Щоб ми самі шукали глибшої правди. Цінні для Бога й для нас не тільки наші моральні зусилля, але й льоґічні. Ми маємо Бога найти не тільки серцем, але й розумом.

Кінець-кінцем я погодився з тим, що сотворена істота, зо своїм власним розумом і зо своєю волею, мусить бути окружена сповидами, спокусами і злом, щоб могла бути „ковалем свого щастя“.

Злий дух веде нас не в спокусу, а в загибіль. Бог нас „іспитує”, а злий дух хоче нас запропастити.

Ох, але чому мусить бути аж такий надмір спокус і зла? Нехай собі будуть недуги, нехай будуть війни, нехай буде смерть — та як це, що злий дух має такі великі права в божому світі?

Господи Ісусе, про Тебе написали євангелисти: „Тоді бере Його диявол у святе місто і ставить Його на церковному крилі... Знову бере Його диявол на дуже високу гору...”

Ніяк не можу зрозуміти, як це могло так статися. Але бачу, що воно дійсно в житті так буває.

І Ти, Господи, виходиш оправданий перед моїми очима, але природа світу незбагнута для мене.

Рятуюся тільки тактично, щоб не загубитися в темрявах вічности.

Бог це тайна, і має право на тайни перед нами.

Ф. В. Ферстер

КАРІЯТИДИ*

В старогрецьких святинях бачимо часто т. зв. каріятиди, себто великі жіночі постаті, що двигають на головах дах святині. Бє від них якась незвичайна велич і великість духа, немов би були свідомі, що двигають на голові дах святині, і неначе б та свідомість наповняла цілу їх істоту гордістю святої служби та підносила їх понад усе, що земське. Ніде велич почуття відповідальности та ціла велична гідність і певність жінки-жрекині не висловлені так переконливо, як саме в тих жіночих постатях. Здавалося б, що їм тяжить той камінний тягар; але ось визволені вони вже від натиску й тривоги смертного життя і всі сили їх душі та тіла спинаються вище до того світу, якого святі сили самі одні здібні зберегти відносини між одним полом і другим від всякого пониження і звироднїння. Аж дивлячись на ті постаті, чуємо й бачимо дуже виразно, чого то якраз недостає всім жінкам, які думають по-новітньому, і що це властиво таке, що так знаменно проявляється: тільки тягар порожнечі, товариськости, домашнього господарства або фаху; ото не мають зрозуміння для того найвищого *завдання* жінки, що освячує всі інші завдання та само одно може втихомирити всі глухі небезпеки, притаєні в жіночім житті, а те завдання в тому, щоб жінка в кожній хвилині чулася відповідальна за пошанівок у житті тих невидних сил та за всі освячені порядки й обичаї, завдяки яким ті сили в земній метушні проявляються і доходять до голосу. Замість того маємо нині т. зв. свободу обичаїв, а вона аджеж ніщо інше, як насилування та поневолення душі невпорядкованою непокір-

*) Вийняток з книжки „Христос і людське життя“.

ністю нижчого світу, а в ній затрачується також найглибша, материнська природа й гідність жінки.

Правдива жінка буде завжди каріятидою. Та достойність і гідність, видна тільки в обличчі матері, що направду серцем своїм і сумлінням огортає свою відповідальність, виростає до найчистішої і найвеличнішої великодушности, скільки раз жінка в обичаях своїх, словах і жестах не забуває про себе, не підпадає духові часу, не піддається насиллю довкільного світу, але чується відповідальна за втримання на землі всього, що святе і коли згідно з тим перестерігає також незломно всіх зовнішніх форм, що помагають втримати ті святощі. Каріятида втілює в собі той правдивий змисл для таємних умовин всякого життя, для почести Бога, мовчанки, жертви і відповідальности. Де ті сили вже направду втілились, там можна відважитись на неодне, одначе де їх нема, а є тільки іграшка, там людина зараз вироджується, а сама та іграшка стає макабричним танком звироднілого сотворіння.

РЕЦЕНЗІЇ

Святослав Гординський: СНОВИДІВ. Лірична поема. Львів 1938. „Смолоскипи". Стор. 64.

Перше, найповерховніше враження, коли візьмеш в руки нову книжку С. Гординського — формальна анальоґія до знаменитої поеми Юрія Клена „Прокляті роки". У Клена 100 октав, розділених на 4 глави — у Гординського 112, розділених на 5 глав. І жанр той самий, названий у Гординського ліричною поемою. Себто рефлексії, вложені в форму неоклясичної поеми. Але ця формальна анальоґія ширша. Річ тут не в Кленові самому, річ у цілому українському неоклясицизмі, а далі і в специяльному поетичному жанрі великих світових поетів, що стояли колись на межі клясицизму й романтизму. І ця анальоґія нічого нам не каже про вартість чи безвартність „Сновидова".

В творах того типу, як зрештою і взагалі в літературних творах, формальні моменти грають дуже важну ролю при оцінці. І в цьому огляді Гординський, хоч і не доріс до досконалости вірша неоклясиків — на загал витримує пробу. Цього свідомий і сам поет, та й непотрібно про це впевняє читачів у свому творі (ось напр. у октаві 27-ій). Зате не реклямує деяких своїх формальних промахів, таких як напр. дивовижна ліценція поетіка таїна́ зам. тайна, повторена в творі, ради ритму, аж 5 разів (стор. 5, 18, 22, 41, 49), або деякі невдатні наголоси, що з них вичислимо напр. смі́тник (стор. 15), слона́ (19), вбранні́ (43), дере́ва (55), професо́р (62), або навіть такі недопустимі ліценції ради риму, як напр. gen. sing. глиби́ні зам. глибини́ (стор. 35), чи така незручність ради риму, як напр. вислів „обранців рій" (15). Лише читачеві необізнаному з літературою можуть заімпонувати такі „ориґінальні" іграшки, як історія з римами кукурудзи-ґудзик (стор. 31), або з двома строфами, що вискочили з рам загальної форми поеми (стор. 55) та примітивна асекурація перед закидами з того приводу (стор. 56); це вже нераз було, а крім того надто воно нагадує „озорничанье" різних письменників московської школи.

Ось така справа з формальною сторінкою нового твору Гординського. Скажете: дрібнички, що поринають у морі формальної досконалости. Хай і так, — але ж не слід забувати, що в того роду творах, побудованих на клясичний зразок, кожна, навіть найдрібніша недостача обезвартнює до деякої міри також цілість.

Гірше виходить, коли поглянемо на стилістично-поетичний бік твору. Є тут, щоправда, чимало поетично чудових місць, таких як напр. октави 41, 55, 65, 78 (у змісті не бездоганна), 86 і б. ін. Але є також чимало поетичних нетактів, а то й вульґарностей, напр. у октавах 9, 10, 49, 71, 91, 111, 112 і б. ін. Є навіть, у октаві 27-ій, стилістичні засоби на рівні вульґарної котляревщини.

Змістовий бік твору зовсім відповідає жанрові й манірі неоклясиків. Багатомовні екскурсії в область психольоґії творчости, полемічні випади (зрештою досить приличні) на критиків, до того трохи настроїв відпочинку, села і безділля, за рецептою неоклясиків (в риболовлі включно), тут і там трошки фільософії, усмішка і слізка, спогад про покійного Антонича (до речі, досить мало тактовний), для любителів ідеольоґії кілька історичних ремінісценцій і „крицевих" місць — кожному потрошки. І ані слова про Бога, а зате трохи віталістично-пантеїстичного сосу (напр. в октаві 77). Але все це подане незвичайно принадно й легко, так що приємно читати.

Але, на загал, яке ж це все марненьке, приземне, коли його порівняти з силою надхніння, обурення, бойовости й молитви „Проклятих років" Юрія Клена — також неоклясика. Як бачимо, і неоклясиком можна бути на різні способи. Гординський пішов по лінії найменшого опору — і вибрав з неоклясицизму лише деякі його сторінки, в кожному разі не найкращі і не найсильніші.

Сила Гординського тут показується в умінні вковувати в рамки октав ляконічно сформульовані „золоті думки" про різні справи.

Я подав розгляд позитивних і неґативних сторінок „Сновидова". На загал цей новий твір Гординського не дуже причиниться до збагачення української нової поезії. М. Г.

Осип Луквицький: НОВІТНЄ КРІПАЦТВО. Видавництво Ґен. Інст. Кат. Акції, ч. 2. Львів 1938, 16°, стор. 56.

Ця книжечка автора під псевдонімом Луквицького зясовує на підставі більшовицьких джерел дійсний стан земельної справи в Наддніпрянській Україні.

Книжечка має вступ і три розділи. У вступі автор подає причину, що спонукала його зясувати згадане питання. Саме Комуністична Партія Західньої України (К. П. З. У.) розвиває оживлену аґітацію на наших землях за комуністичним ладом, користуючись нахабною брехнею про дивні дива „раю" у совєтськім царстві. Аґітатори-комунарі нашіптують нашій сільській бідноті приманчиві вістки, що за Збручем мають тамошні селяни дуже багато землі, так що вони навіть не в силі загосподарити її. Щоб протиставитися тій звідницькій аґітації, треба освідомляти наших селян про дійсний стан земельної справи у СРСР. Той стан це ніщо інше, як новітнє кріпацтво.

Перший розділ обговорює соціял-марксизм, становище европейського селянства до соціялізму, вплив соціял-демократів на селянство в Росії, „чорний переділ", більшовицьке гасло: „вся земля селянам!", поміч селянства та воєнний комунізм. Соціял-марксизм, щоб усунути лихо у світі, хоче за поміччю загальної світової революції провести загальне вивласнення і зробити всі продукційні засоби й землю власністю цілого громадянства під зарядом комуністичної партії. До того підготовляли ґрунт соціял-демократи, що були найсильнішою галуззю марксистів-соціялістів. А що їм важко було зєднати собі селянство, то вони хапалися різних звідницьких хитрощів, напр., оповіщали різні аґрарні програми, що домагалися вивласнення тільки дідичів та парцеляції їх земель на користь селян. Т. зв. соціялісти-народники ширили між російським селянством гасла т. зв. „чорного переділу", себто відірвання землі від дідичів без відшкодовання і поділу її між селянство.

Коли в Росії і в Україні державна влада перейшла до рук соціял-комуністів, т. зв. більшовиків, тоді вони голосно аґітували: Вся земля селянам і тим гаслом зєднали собі загал несвідомого селянства. Одначе ще 28. X. 1917. р. більшовики видали закон, яким знесено зовсім власність

землі, але залишили тимчасово селянам до приватного вжитку селянську й поміщицьку землю. З державної і царської землі потворили совєтські хазяйства (совхози).

В другому розділі обговорює автор комуністичні господарства (комгоспи — колгоспи — колхози). Від 1919. до 1921. р. більшовики залишили приватні сільські господарства й не заводили майже ніде примусових колективізованих хазяйств. На 10 мільйонів приватних селянських господарств було добровільних комуністичних 17.000, які до двох-трьох літ порозпадалися. До 1922. р. панував „воєнний комунізм“, що заводив т. зв. „развйорстки“ у формі грабункових данин, а від 1922 р. т. зв. „продналоґ“ (продовольственний налоґ — харчевий податок в натурі), що був великим тягарем головно для заможніших селян, т. зв. „кулаків“ чи „куркулів“. В них забирали майже всі збіжеві запаси, не лишаючи навіть потрібних на прожиток родини. Селяни реаґували так, що менше сіяли; через те в СССР запанував голод, що спричинив коло 10 мільйонів жертв.

Тоді більшовики зачали заводити нову економічну політику („Неп“), яка дозволяла селянам свобідно господарити на своїх власних ґрунтах і продавати хліборобські продукти на вільних ринках. Податки платили селяни в тому часі грішми. Крім того накладали більшовики високі ціни на промислові вироби, конечно потрібні селянам, напр. за пару чобіт треба було платити державі 10 сотнарів пшениці і т. і. Без уваги на ті тягарі селянам ставало легше жити. Та незабаром постановою пятнадцятого всесоюзного партійного зїзду в Москві в 1927. р. завели більшовики примусову колективізацію (колгоспи — комгоспи — колхози — радгоспи), що триває аж до нинішнього дня. Опірних тяжко карали, арештували, вивозили на Соловки на примусові роботи, тощо. В колективних господарствах заводили різні моторові машини, т. зв. плуги — „трактори“, а особливо „комбайни“, що відразу жнуть, молотять і чистять зерно. При їх допомозі повстали т. зв. „фабрики хліба“, себто перебудовано селянське господарство в індустріяльний тип виробництва. Потреба меншого числа людей до таких фабрик хліба спричинила виселювання селян на примусові роботи і легковаження людського життя. Стероризоване селянство не мало сили масово й активно протиставитися тому нагальному й примусовому колективізуванню, одначе зазначило воно свій пасивний опір тим, що вибивало майже поголовно свої домашні звірята, щоб тільки не дати їх до колгоспу. Це відбилося опісля на комуністичних господарствах, бо не було чим управляти землю (машини часто псувалися і не мали відповідних машиністів).

В половині 1930. р. Сталін заборонив примусову колективізацію та дозволив селянам виступати з колхозів. Тоді число колгоспів в одному році зменшилося на 20 проц. Одначе від половини 1931. р. почала знову побільшуватися кількість колгоспів з огляду на надмірні податки, шикани і недостачу інвентару для господарств „осібняків“. Більшовицька статистика подає, що до 1934. р. сколективізовано 63 проц. господарств і 73 проц. управної землі.

Третій розділ обговорює орґанізацію колгоспів. Автор подає різні причини невдатньої орґанізації й невдатнього ведення колгоспів. До них належать: 1. Московський централізм, звідки виходять усі орґанізаційні пляни колгоспів без огляду на дуже різнородні природні умовини в союзних совітських республіках. 2. Невідповідна обсада предсідництв колгоспів і управ машинно-тракторних стацій, звичайно міським робітником, нефаховим жидо-комуністом. 3. Відсутність орґанізаційних правил і достатнього числа тракторів та конбайнів і лиха якість тракторів, що скоро псувалися, а далі недостача коней, щоб заступити ними попсуті машини. Число коней змаліло. Селяни вирізали половину коней, щоб тільки не віддати їх до колгоспів; віддані ж туди коні через злий догляд і недостачу поживи були нездібні до праці. 5. Лихе насіння на полях тільки частинно засіяних. 5. Лиха управа поля. Отже колгоспи не дописали. Вони не могли дати навіть половини того хліба, що його достачали господарства, коли були в руках окремих селян. Більшовики мусять закуповувати збіжжя

в Полудневій Америці, в Австралії і інших краях, щоб сяк-так нагодувати міста й проживити військо і урядовців.

Технічна орґанізація колгоспів довела селян до справжнього кріпацтва та невільництва. Селяни, поділені на більші або менші „бриґади" під командою „бриґадира", попали в справжню неволю. Різні комісії, комітети й інспектори приневолюють селян в колгоспах віддавати таку кількість хліборобних плодів, що самі селяни не мають з чого жити і поліпшити свої господарства. Кожного року призначує влада зависоку кількість збіжжя, яку мають віддати державі колгоспи й одиничні господарі. Автор доказує це статистичним зіставленням.

Селяни живуть постійно на голодових пайках, бо більшовики залишають їм з кожноразового жнива в найліпшім випадку тільки половину того збіжжя, що конечно потрібне до життя. Крім того процвітає в СРСР державна спекуляція хлібом. Напр. уряд платить хліборобам за 1 кґ. пшениці 6.06—9.75 копійок, а продає 1 кґ. хліба по 90—160 копійок; за 1 кґ. жита платить 4.15—6.25 копійок, а сам продає 1 кґ. житнього хліба по 60—150 копійок. Ті ціни за хліб у совітських державних крамницях ще вищі: за один пів кілевий пшенишний бохонець домагались по 5 рублів. Це рафінований масовий визиск селян і робітників. Такого визиску допускаються більшовики заведеною з 1930. р. заплатою за т. зв. „трудодень". Такий комуністичний лад мусить завалитися, бо не стане засобів до життя не тільки для селян, але ні для війська, ні для міського населення.

Щоправда більшовики хочуть рятуватися тим, що з 1934. р. дозволили селянам уживати 1/4—1/2 гектара землі і держати одну корову, двоє телят, кілька свиней і трохи дробу та для заохоти висунули гасло „акордової праці", т. зв. „стахановщини", себто до перегонів у праці, щоб збільшити продукцію. Але показалося, що нещасні колгоспники не мають змоги користати з тих маленьких наділів землі, бо не мають насіння, погноїв, часто також не можуть зорати поля. Корови та дрібні домашні звірята це здебільша тільки мрія, бо поперше корів нема де купити, подруге нема грошей на купно, а вкінці нема для них паші. Перегони в праці вичерпують сили робітників і не можуть охопити загалу робітництва та надзвичайно зуживають машини і знаряддя праці.

Автор у своїй книжечці „Новітнє кріпацтво" доказав, що на нещасній Наддніпрянщині панує своєрідний марксівсько-соціялістичний капіталізм, який при допомозі жахливого військово-поліційного терору нищить фізично наддніпрянське селянство.

Книжка написана дуже цікаво, легко й прозоро, з великим знанням самої справи і глибоким розумінням проблем рільництва, як також психольоґії українських селян. Вона повинна бути масово поширена серед нашого селянства і робітництва, щоб відчинити нашим низам очі на жахливу більшовицьку дійсність і зробити їх відпорними на аґітацію більшовицьких запроданців. **о. М. К.**

НОВІ КНИЖКИ

ПОЕЗІЇ

Ю. Липа: **Вірую.** Вибрані вірші. Обг. Галини Липи. Бібл. „Дзвонів", ч. 29. Л. 1938, 8°, 64.

С. Гординський: **Сновидів.** Лірична поема. Обг. автора. Вид. „Смолоскипи". Л. 1938, 16°, 64.

Л. Отаманець: **Базар.** Поема. Вид. „Книгар". Л. 1938, 16°, 16.

ПРОЗОВА БЕЛЄТРИСТИКА

В. Островський: **Під знамя хреста.** Повість з часу охрещення Руси-України в 988. р. Вид. „Церква і Нарід". Кремянець 1938, 8° 52.

В. Масютин: **Царівна Нефрета.** Пов. в 2 т. Т. 1. Рисунки автора. Бібл. „Діла". Л. 1938, 8°, 160.

І. Керницький: **Мій світ.** Опов. Укр. Бібл. Л. 1938, 16°, 128.

В. Будзиновський: **Небіщик ходить.** Істор. опов. II. вид. В-во „Жемчуг". Л. 1938. 16°, 164.

О. Бальзак: **Утрачені ілюзії.** Бібл. „Діла". Л. 1938, 8°, 188.

В. Лопушанський: **Обжаловую.** Істор. пов. Накл. автора. Обг. Б. Доманика. 1939, 16⁰, 178.

ДРАМА

Р. Єндик: **Черник.** Драма з укр. револ. Л. 1938. Вид. Б. Кравцева. Л. 1938, 16⁰, 80.

Л Отаманець: **Син повстанців.** Драма на 3 дії. Вид. „Книгар". Л. 1938, 16⁰, 30.

В. Ковальчук — Ю. Шкрумеляк: **Стрілецька слава в піснях.** Сцен. дія в 4 відсл. Накл. Вид. „Пісня". Л. 1938, 16⁰, 40.

Е. Рудий: **Тут земля предків моїх.** Народня драма на 3 дії. Вид. „Чмелик" в Самборі. 1938, 16⁰, 40.

Е. Іванців: **Мрячні дні.** Фактомонтаж на 5 картин. (Нагороджена драма на конкурсі.) Вид. „Межа". Л. 1938.

о. Диякон Гр. Соловей: **З пекла до раю.** Драма з суч. життя в 3 д. Дубно 1938. Накл. автора. 8⁰, 18.

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА

М. Федорів: **Св. Миколай та українські діти.** Сцен. карт. в 2-х ч. Бібл. реліґ. драми, ч. 20. Вид. ЧСВВ у Жовкві Ст. 16, 16⁰.

Ю. Шкрумеляк: **Чародійний кінь.** (З казок 1001 ночі.) Переповів .... „Світ Дитини" . Л. 1938, 16⁰, ст. 40.

А. Лотоцький: **Від ля Пляти по Анди.** Землеписне оповідання. Іл. „Діт. Бібл.". В-во „Світ Дитини" 1938. Л. 16⁰, 64.

РЕЛІҐІЯ — ТЕОЛЬОҐІЯ

о. П. Божик: **950-ліття хрещення України.** Йорктон, Саск. 1938. 16⁰, 40 ст.

о. П. Дзедзик: **Катехизм для II. кл. вселюдних шкіл.** (В начерках.) Львів, 1938, 8⁰, 104 ст.

О. Квіт: **Божа поміч** та інші гутірки на катол. теми. „Добра Книжка". Л. 1938. 16⁰, 64.

Садочок українських католицьких святих з ілюстраціями. Зладив о. М. Дороцький. Вид. ЧСВВ. Жовква 1938. 16⁰, 164 ст.

Отець із золотим серцем. Картини з життя св. І. Боско, в 50-ліття Його смерти зладив Т. Курпіта. „Моя Книжечка"" — Бібл. для дітей, 6 кн. Л. 1938. Накладом „Наш Приятель". 16⁰, 24 ст.

Ремонт церковного муру в Лежайську. Ярослав-Лежайськ 1938. 16⁰, 16 ст.

ПУБЛІЦИСТИКА

Д-р К. Чехович: **Шкідливі думки М. Драгоманова.** Вид. „Криниця" в Перемишлі 1938, м. 16⁰, 28+анонси. (Відб. з „Укр. Бескиду".)

Д-р О. Назарук: **В Будапешті на 34. Евхаристійному Конґресі.** Накл. УКО. Відб. з „Нової Зорі". Л. 1938. 16⁰, 160 ст.

НАУКА

У століття Русалки Дністрової 1837—1937. Ювил. збірник. Накл. Круж. „Р. Ш." в Самборі 1937-38, 8⁰, 52+анонси.

В. Крутяк: **Історія Почаєва в піснях.** В-во „Ренесанс". Почаїв 1938. 16⁰, 32 ст.

Валерія Дуткевич: **Голубий хрест.** З передм. В. Андріївського. Накл. влас. Л. 1938, 16⁰, 88.

Проф. М. Грушевський: **Українська шляхта в Галичині на переломі XVI і XVII. в.** З передм. Михайла Демковича-Добрянського. Бібл. „Дзвонів", ч. 28. Л. 1938, 8⁰, 14 ст.

М. Голубець: **Золота книжка українського лицарства.** Ч. I. Накл. К. Голубцевої. Л. 1939, в. 8⁰, 16+32.

С. Антонович: **Короткий історичний нарис Усп. Лаври.** Вид. „Церква і Народ". Кремянець 1938 8⁰, 64 ст.

Б. Дмитрів: **Федь Черник.** У роковини бою під Мотовилівкою. Вид. „Промені". Л. 1938, 16⁰, 47 ст. Враз з думою Р. Купчинського про Хв. Черника.

І. Вирвич: **Мотовилівка.** Вид. „Наше минуле". Накл. А. Babak Тершаковець. Л. 1938, 16⁰, 32.

Д-р В. Пачовський: **Срібна земля.** Тисячоліття Карпатської України. Нарис історії з мапою. Істор.-політ. бібл., кн. 1. Вид. „Дружина", Л. 1938, 16⁰, 69. Ц. 1 зл.

Д-р Е. Храпливий: **Карпат-**

ська Україна в числах. З мап. та мал. Вид. „Нове Село“. 16⁰, 48.

С. Тарнович: **Ганнібаль.** З портр. і мапою. Вид. „Батьківщина“. Обг. Р. Чорнія. Л. 1938, 16⁰, 387+XIV.

Г. Суховерхий: **Мохамед.** „Деш. Кн.“. Л. 1938, 16⁰, 32.

J. Rafacz: **Regale bratne na Mazowszu w późniejszem średniowieczu.** Stud. nad hist. prawa polsk., Lwów, 1938, 8⁰, 74.

P. Dąbkowski: **Księgi sądowe lwowskie w dawnej Polsce.** Stud. nad hist. prawa pols. Lwów, 1937, 8⁰, 158.

Wł. Tarnawski: **Szekspir katolikiem.** Arch. T-wa Nauk. Lwów, 1938, 8⁰, 95.

Ks. Szcz. Szydelski: **Eschatologia irańska a biblijna** Archiw. T-wa Nauk. Lwów, 1938, 8⁰, 132.

Всі чотири книжки накладом Tow Nauk. we Lwowie. z zasiłku fund kult. narod. J. Piłsudskiego.

РІЗНЕ

Звідомлення з діяльности Українського Товариства Бібліофілів у Львові за 1937 р. Накл. того ж Т-ва. Л. 1938. 16⁰, 6+2.

Д-р Віталій Левицький: **Порадник для бібліотекарів.** Вид. „Просвіти“. Л. 1938, 16⁰, 126.

Програма викладів Українського Вільного Університету в Празі в зимовім півроці 1938-39. Прага, 1938, 8⁰, 12.

Д-р С. Баран: **Виборча ординація до міських рад.** Л. 1938, 16⁰, 30 ст.

Л. Бачинський: **Сліди.** Вид. „Укр. Пласт“. Прага 1938. В. 16⁰, 96 ст.

М-р Іл. Голубович: **Цілюще зілля.** Зільний рецептар на ріжні хвороби й недомагання. Накл. кооп. „Рута“ у Львові 1938, 16⁰. 42.

КАЛЄНДАРІ НА 1939 Р.:

1. **Надія України,** вид. Лицарства Пресв. Богородиці; 2. **Лемківський календар,** вид. Наш Лемко; 3. **Місіонар,** вид. ЧСВВ; 4. **Християнський календар,** вид. „Мета“; 5. **„Просвіти“**; 6. **Приятель народу,** вид. Гром. Гол.; 7. **Червоної Калини;** 8. **Криниця,** вид. Діла; 9. **Золотий Колос,** вид. І. Тиктора; 10. **„Батьківщина“**; 11. **Український Інвалід,** вид. УКТОДІ; 12. **Дніпро,** вид. Т-во Допом. Еміґр.; 13. **Сільський Господар;** 14. **Календарець Пресвятого Ісусового Серця,** вид. ЧСВВ.

НОТИ

М. О. Гайворонський: **Служба Божа Б-дур.** Міш. хор а капелля. Вид. ЧСВВ у Жовкві, 1938, 4⁰, 56 ст.

Ю. Пономаренко: **Гимн св. Володимирові** — до слів М. Ковальського. З нагоди 950-ліття охрищення Руси-України. На чол. хор. Накл. прот. І. Бриндзана, Париж 1938.

НОВІ ЧАСОПИСИ

Студенський Вістник. Р. І. ч. 3—4. Вересень-жовтень 1938. 8⁰, 120. (По конф. накл. II.).

Новітній Ремісник, місячник укр. ремісників. Р. І., ч. 1. за жовтень 1938. Вид. Т-во „Праця“.

Торговельний інформатор, тижневик.

На переломі, тижневик. За ред. інж. В. Воробця.